

N:o 34.

Kongl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen angående uppförande af ny byggnad för Kongl. Maj:ts kansli m. m.; gifven Stockholms slott den 21 februari 1902.

Under åberopande af bilagda utdrag af statsrådsprotokollet öfver finansärenden för denna dag vill Kongl. Maj:t, som i den till Riksdagen den 14 nästlidne januari aflåtna nådiga proposition angående statsverkets tillstånd och behof föreslagit Riksdagen att för uppförande af ny byggnad för Kongl. Maj:ts kansli och utförande af vissa i samband dermed stående byggnadsföretag bevilja ett extra anslag af 2,000,000 kronor, att utgå under åtta år, och deraf för år 1903 anvisa en åttonde-del, eller 250,000 kronor, ytterligare härmed föreslå Riksdagen att, med godkännande af ett utaf Stockholms stadsfullmäktige i underdånigt yttrande af den 12 december 1901 framställt förslag till bytesaftal mellan kronan och Stockholms stad, medgifva,

dels att till betäckande af en del af kostnaden för uppförande af ny byggnad för Kongl. Maj:ts kansli, för uppförande af nytt hus för kammarrätten, domänstyrelsen och kammararkivet, för påbyggnad och ändring af postverkets hus vid Rödbodtorget i och för inrymmande i detta hus af lokaler för arméförvaltningen och marinförvaltningen samt för inlösen af atelierbyggnadsaktiebolagets hus i nordvestra hörnet af Kungsträdgården och husets anordnande till lokal för krigshögskolan må användas ej mindre behållningen vid 1901 års slut, 1,182,636 kronor 42 öre, å fonden för anordnande af lokaler för statens embetsverk i hufvudstaden, än äfven det belopp, 1,000,000 kronor, som enligt förberörda bytesaftal skall af Stockholms stad tillhandahållas,

dels ock att, för gäldande af årlig afgäld af 1,000 kronor till finska församlingen, af de räntemedel, som under år 1902 och derefter kunna komma att tillföras nyssnämnda fond, må tillsvidare användas erforderligt belopp.

De till ärendet hörande handlingar skola Riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kongl. Maj:t förblifver Riksdagen med all kongl. nåd och ynnest städse väl bevågen.

OSCAR.

Hans Wachtmeister.

*Utdrag af protokollet öfver finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 21 februari
1902.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern friherre VON OTTER,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena LAGERHEIM,
Statsråden: herr VON KRUSENSTJERNA,
              grefve WACHTMEISTER,
              CLAËSON,
              CRUSEBJÖRN,
              ODELBERG,
              HUSBERG,
              PALANDER,
              HAMMARSKJÖLD,
              WESTRING.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet grefve Wachtmeister
anförde i underdånighet:

Det nuvarande kanslihuset med den dertill hörande tomten n:o 1
i kvarteret Vulcanus vid Mynttorget i Stockholm disponerades ursprung-
ligen af myntverket, men sedan, i sammanhang med år 1840 fattadt
beslut om statsrådets förändrade organisation, fråga blifvit väckt om
beredande för samtliga statsdepartementens expeditioner af en gemen-
sam embetslokal, uppläts byggnaden till lokal för flertalet af dessa
expeditioner. Ifrågavarande byggnad, som således från början icke
varit afsedd till embetslokal för Eders Kongl. Maj:ts kansli, visade sig

*Det nuvarande
kanslihuset
m. m.*

också ganska snart vara såsom sådan mindre lämplig; och ehuru tid efter annan omfattande ändrings- och reparationsarbeten vidtagits, äro lokalerna inom kanslihuset fortfarande i många afseenden synnerligen bristfälliga och otidsenliga.

För att erhålla sakkunniga personers yttrande rörande kanslihusets beskaffenhet uppdrog, jemlikt Eders Kongl. Maj:ts den 27 januari 1893 lemnade bemyndigande, chefen för finansdepartementet åt intendenten vid öfverintendentsembetet, professorn F. G. A. Dahl, brandchefen i Stockholm, kommandörkaptenen B. Hollstén, stadsarkitekten L. Hedin och byggmästaren A. G. Sällström att verkställa besigtning å sagda hus för utrönande, ej mindre huruvida sjelfva byggnaden befunne sig i det skick, att dess framtida bestånd kunde anses tryggt, än äfven huruvida byggnaden erbjöde erforderlig säkerhet mot eldfara för de viktiga och delvis oersättliga handlingar, som der förvarades. Resultatet af den på grund häraf verkställda besigtningen föreligger i en af besigtningmännen den 9 februari 1893 till chefen för finansdepartementet aflåten skrifvelse, hvilken som bilaga torde få åtfölja dagens protokoll. Af denna skrifvelse framgår, att besigtningmännen funnit byggnaden förete väsentliga brister så väl med hänsyn till hållfasthet som trygghet mot eldfara, samt att besigtningmännen ansett, att de brister, hvarmed byggnaden i förstnämnda hänseende vore behäftad, kunde, om ock med stor kostnad, betydligt minskas, men att bristerna, hvad eldfarligheten anginge, icke kunde afhjelpas eller ens minskas.

Då innehållet af berörda skrifvelse den 24 februari 1893 anmäldes inför Eders Kongl. Maj:t i sammanhang med väckt fråga om bildande af en särskild »fond för anordnande af lokaler för statens embetsverk i hufvudstaden», erinrade föredragande departementschefen, att de ur nyss anförda synpunkter förefintliga bristerna vid kanslihuset långt ifrån vore de enda. Utrymmet inom de särskilda embetslokalerna vore nemligen så trångt, att deraf verkligt men uppstode för det arbete, som der skulle utföras. Flere departementsbyråer förfogade hvar för sig endast öfver ett rum — i åtskilliga fall af ytterst obetydliga dimensioner — i hvilket rum så väl byråchefen som den kanslisekreterare och den amanuens, som på byrån indelats, hade sina platser. Då vederbörande byråchefer ofta mottoge besök i tjensteärenden, vore det gifvet, att en dylik anordning skulle medföra icke ringa olägenheter. Utrymmet i huset vore dessutom så strängt tillvarataget, att, då, såsom stundom hände, för beredande af någon särskild fråga tillfälliga biträden eller sakkunniga personer tillkallades, hvarje möjlighet att bereda dem arbetsplats inom vederbörande departements lokal vore utesluten. Den för

förvaring af statsrådsprotokoll och handlingar i afgjorda ärenden tillmätta plats vore så knapp, att nämnda dokumenter tidigare, än eljest kunde vara önskligt, måste aflemnas till riksarkivet, hvartill komme, att, såsom af bemålde besigtningsemäns utlåtande äfven framginge, de skåp, i hvilka de ifrågavarande, till stor del oersättliga handlingarne förvarades, flerstädes måst placeras så nära intill eldstäderna, att eldfara deraf lätteligen kunde uppstå. Hvad förintandet af sagda handlingar skulle innebära behöfde icke närmare utvecklas. Förlusten af de senaste årens statsrådsprotokoll, registratur, koncept till utgående kongl. bref och resolutioner, inneliggande handlingar m. m. skulle medföra ett verkligt hämmande af regeringsmaskineriet, skadan för en framtida historisk forskning oberäknad. På grund af sålunda anförda förhållanden kunde det icke gerna vara annat än en tidsfråga — och det en sådan, som inom en nära liggande framtid måste kräva sin lösning — när ny lokal för Eders Kongl. Maj:ts kansli måste beredas.

De brister hos kanslihuset, som vid berörda tillfälle af departementschefen framhöllos, hafva under den tid, som sedan dess förflutit, naturligen gjort sig ännu mer kännbara, och hvad särskildt angår den anmärkta bristen på erforderligt utrymme, har denna brist numera gjort sig gällande i sådan grad, att frågan om anskaffande af ny kanslihusbyggnad icke längre kan uppskjutas. Jag tillåter mig i detta hänseende erinra, hurusom, då för omkring två år sedan anmälades, att ökadt utrymme inom kanslihuset oundgängligen erfordrades för utrikes- och civildepartementen samt att lokal måste anskaffas för jordbruksdepartementet, annan utväg icke förefans än att för ifrågavarande ändamål upplåta den lokal, som för det dåvarande disponerades af nedre justitierevisionen, och att för sistnämnda embetsverk förhyra lokal på annat håll. Det torde icke heller böra lemnas obeaktadt, att sjöförsvarsdepartementet är förlagdt till annat staten tillhörigt hus, äfvensom att justitiedepartementets byrå för statistiska ärenden, lagbyrån, den till civildepartementet hörande försäkringsbyrå, finansdepartementets kontroll- och justeringsbyrå samt ecklesiastikdepartementets afdelning för statistiska ärenden äro inrymda i särskildt förhyrda lokaler.

Jag anhåller nu att få redogöra för de åtgärder, som sedan flera år tillbaka vidtagits i syfte att åstadkomma ny lokal för Eders Kongl. Maj:ts kansli och hvilka åtgärder ledt till det resultat, att frågan om nytt kanslihus nu kan anses föreligga färdig till slutligt afgörande. Sedan chefen för finansdepartementet den 7 juni 1893 anmodat öfverintendentsembetet att, såsom en förberedande åtgärd för handläggning af frågan om anordnande af ny lokal för Eders Kongl. Maj:ts kansli,

Tidigare åtgärder för anskaffande af nytt kanslihus.

inkomma med yttrande, bland annat, huruvida, med iakttagande att den oundgängligen erforderliga ökningen i utrymme blefve beredd, ändamålet lämpligen kunde vinnas genom ombyggnad af kanslihuset på dess nuvarande plats, samt öfverintendentsembetet med anledning deraf uppdragit åt professorn Dahl samt e. o. arkitekterna hos embetet F. R. Ekberg och F. Eckert att i ärendet sig yttra, afgåfvo de sålunda utsedda personerna den 26 augusti 1893 ett tjenstememorial i ämnet. I detta memorial anfördes beträffande den ifrågasatta ombyggnaden af kanslihuset, att, då byggnadens grund vore dålig, det icke vore tänkbart att på annat sätt än genom rifning af den gamla byggnaden och uppförande af en alldeles ny byggnad erhålla lämpliga lokaler; att, om hela tomten kringbygdes med ett 37 fot bredt hus, innehållande 3 hela våningar åt alla sidor, en undervåning åt sjösidan och dessutom en öfvervåning mot norra och östra sidorna, en golfyta af högst 46,000 kvadratfot kunde erhållas; att, då nuvarande kanslihuset hade en sammanlagd golfyta af omkring 40,600 kvadratfot, en ökning i utrymme af omkring 13 $\frac{1}{2}$ procent således vore det högsta, som å ifrågavarande tomt kunde erhållas; samt att, då denna ökning i utrymmet knappast kunde anses tillräcklig och det sannolikt skulle blifva förenadt med stora svårigheter att under tiden för ombyggnaden anskaffa lämpliga lokaler för de olika departementen, det syntes som om någon annan utväg hellre borde anlitas för frågans lösning. I sådant afseende föreslogs att inköpa det s. k. Brunkebergs hotell i kvarteret Fyrmörsaren och att inreda detsamma till kanslihus. För uppförande af ny sådan byggnad har sedermera jemväl ifrågasatts att inköpa finska kyrkans tomter i kvarteret Europa m. m. och den s. k. Bondeska egendomen i kvarteret Rosenbad. De förhandlingar, som blifvit förda angående förvärfvande för kronans räkning af berörda fastigheter, hafva emellertid icke ledt till något resultat. Särskildt har frågan om användande till byggnadsplats för nytt kanslihus af finska kyrkan och angränsande tomter varit föremål för ganska omfattande undersökningar och förhandlingar, men tanken härpå har måst öfvergifvas, då det visat sig, att för vinnande af tillräckligt rymlig byggnadsplats ett så stort antal tomter skulle behöft tagas i anspråk, att kostnaden skulle uppgått till allt för högt belopp.

*Förslag till
nytt kanslihus
i Kungsträd-
gården.*

Då svårighet således mött att för antagligt pris förvärfva lämplig tomt för uppförande af den ifrågasatta byggnaden, var den nästa åtgärden att söka utreda, huruvida någon kronan tillhörig obebyggd tomt

med lämplig belägenhet kunde för ändamålet användas. Med stöd af Eders Kongl. Maj:ts den 25 oktober 1894 meddelade beslut, hvarigenom öfverintendentsembetet anbefalts att enligt de närmare föreskrifter, chefen för finansdepartementet egde meddela, verkställa utredning beträffande frågan om uppförande af nytt kanslihus, anmodade jag derföre i skrifvelse den 8 februari 1899 öfverintendentsembetet att låta uppgöra och till Eders Kongl. Maj:t inkomma med eskissritningar och approximativa kostnadsberäkningar för uppförande å norra delen af Kungsträdgården af nytt kanslihus, afsedt att inrymma samtliga dåvarande statsdepartementen med deras olika afdelningar samt derjemte jordbruksdepartementet, nedre justitierevisionen, justitiekanslersembetet, landt- och sjöförsvarsdepartementens kommandoexpeditioner och flottans stab; och bifogade jag dervid tillika uppgift i fråga om det utrymme, som ansetts erforderligt i den nya byggnaden. Enligt uppdrag af öfverintendentsembetet har e. o. arkitekten hos embetet Carl Möller utarbetat de sålunda infordrade ritnings- och kostnadsförslagen, hvarefter öfverintendentsembetet med underdånig skrifvelse den 18 oktober 1899 till Eders Kongl. Maj:t öfverlemnade ifrågavarande förslag äfvensom ett af bemälda arkitekt den 9 i samma månad afgifvet tjenstememorial.

Enligt berörda förslag är byggnaden, hvars hufvudfasad vetter åt Kungsträdgården, förlagd så, att det omkring 4 meter framspringande midtelpartiet å hufvudfasaden icke skjuter söder om en linie, som tänkes dragen från en punkt på Kungsträdgårdsgatan, 8 meter norr om nordvestra hörnet mellan nämnda gata och Näckströmsgatan, vinkelrätt mot Kungsträdgårdens längdaxel. Å byggnadens östra sida skulle Kungsträdgårdsgatan erhålla en bredd af 20,5 meter utom vid sidofasadens framsprång, der gatans bredd minskas till 19,5 meter. Hamngatan, hvars bredd å sträckan mellan Regeringsgatan och Vestra Trädgårdsgatan redan är fastställd till 18 meter, skulle vid byggnadens nordöstra mellanparti erhålla en bredd af 27 meter, hvilken vid nordöstra hörnet af det utspringande midtelpartiet minskas till 23 meter. Vid midtelpartiets nordvestra hörn är Hamngatans bredd beräknad till 29 meter, hvarefter densamma än ytterligare vidgas, så att gatan vid byggnadens nordvestra hörn bildar en öppen plats.

Den form och det läge, byggnaden enligt förslaget skulle erhålla, förutsatte emellertid med nödvändighet, att atelierbyggnadsaktiebolagets hus samt den derintill belägna, för det dåvarande af Sveriges allmänna konstförening förhyrda utställningsbyggnaden nedrefves, äfvensom att samtliga de byggnader och anordningar, som innehafvaren af det s. k. Blanchés kafé låtit uppföra i Kungsträdgården, borttoges. Derjemte

måste den nu obebyggda tomten n:o 5 i kvarteret Kungsträdgården förblifva obebyggd och, såsom planterad plats, för framtiden tilläggas Kungsträdgården. I sammanhang härmed har det erinrats, att gafveln å den aktiebolaget Casino tillhöriga byggnad efter platsens ordnande komme att blifva mera i ögonen fallande än tillföre och därför borde på lämpligt sätt dekoreras. Utmed nämnda gafvel har derjemte en nedgång ansetts böra anordnas från Vestra Trädgårdsgatan till Kungsträdgårdens plan.

Den föreslagna byggnaden, hvars hufvudingång är förlagd till fasaden åt Kungsträdgården, upptager en yta af 5,470 kvadratmeter, i hvilken yta ingå två gårdar med 365 kvadratmeter för hvardera, eller tillsammans 730 kvadratmeter. Hufvudfasaden upptager en längd af 93 meter och hvardera sidofasaden 52,5 meter. Byggnadens största bredd (genom midtelpartiet) är 64 meter. Byggnadens höjd från marken till taklistens öfverkant är å hufvudfasaden 25 meter och kupolens krön skjuter upp 5—7 meter öfver Kungsträdgårdens plan. Förutom en jordvåning skulle byggnaden innehålla fyra våningar.

Majoren vid väg- och vattenbyggnadskåren P. A. Lindahl, som å det ifrågasatta området af Kungsträdgården verkställt undersökningar för grundläggning af byggnaden, har i ett till öfverintendentsembetet afgifvet yttrande meddelat, att marken å området bestode öfverst af jordfyllning om 2,5—3 meters djup, derunder af ett lager af lös lera af 5—7 meters mäktighet och under detta af ett mäktigt lager af sand och grus af vexlande, men i medeltal 10 meters djup. I betraktande af den lösa beskaffenhet, marken till stort djup syntes hafva, och det säkerligen rika tillflödet på vatten vid ringa djup under markens yta har majoren Lindahl ansett hvarje tanke på möjligheten att för rimligt pris kunna neddraga grundmurar eller pelare till underliggande fast mark eller berg böra öfvergifvas. Återstode således att verkställa pålning under större eller mindre del af källaremurarnes areal och genom de lösa jordlagren. Byggnadens massiva beskaffenhet och stora tyngd samt de stora djupen genom lös massa syntes dervid utesluta utvägen att sammanföra pålningen i smärre grupper under murverkens koncentrerade partier, utan måste pålarne utbredas öfver hela ytan af undergrunden. Sjelfva byggnaden skulle, enligt e. o. arkitekten Möllers förslag, uppföras af murtegel och dess ytterfasader till största delen klädas med granit. Yttertaken skulle täckas med dels koppar och dels skiffer.

Kostnaden för uppförande af nytt kanslihus i Kungsträdgårdens norra del skulle enligt det föreliggande förslaget uppgå till 3,950,000 kronor, deraf 841,000 kronor för schaktnings-, pålnings och grundläggningsarbeten, 2,536,524 kronor för sjelfva byggnaden och dess inred-

ning, 306,500 kronor för specialarbeten, såsom elektrisk belysning, värmeledning och ventilation, gas-, vatten- och afloppsledningar, åskledare och hissar, 200,000 kronor för ledning af byggnadsarbetet och arfvoden till arkitekt och kontrollant samt 65,976 kronor för oförutsedda utgifter m. m. I kostnadsförslaget slutsumma ingår icke kostnaden för inlösen af vare sig de byggnader, hvilka, enligt hvad förut blifvit nämndt, skulle nedrivas, eller de tomter, hvilka skulle bibehållas obebyggda.

Då emellertid för ytterligare utredning af byggnadsfrågan det syntes mig vara af vikt, att ritningar och kostnadsförslag uppgjordes äfven för bebyggande af någon annan för ändamålet lämplig tomt, och uppmärksamheten i sådant afseende fäst sig vid det område af Riddarholmen, som upptages af den statsverket tillhöriga, till embetslokal för generalstabens för närvarande disponerade tomten n:o 8 i kvarteret Riddarholmen och den Stockholms stad tillhöriga, för stadens auktionsverk använda tomten n:o 7 i samma kvarter, af hvilket område jag hade anledning antaga, att den Stockholms stad tillhöriga tomten skulle mot lämpligt vederlag kunna för kronans räkning från staden förvärfvas, anmodade jag i skrifvelse den 13 september 1899 öfverintendentsembetet att så fort ske kunde uppgöra och till Eders Kongl. Maj:t inkomma med eskissritningar och approximativa kostnadsberäkningar för uppförande å berörda område af nytt kanslihus, till utrymmet lika stort som den i Kungsträdgården ifrågasatta kanslihusbyggnaden. Sedan enligt uppdrag af öfverintendentsembetet e. o. arkitekten hos embetet Ludv. Petersson utarbetat de infordrade ritnings- och kostnadsförslagen till nytt kanslihus på det angifna området af Riddarholmen, öfverlemnade öfverintendentsembetet med underdånig skrifvelse den 16 januari 1900 till Eders Kongl. Maj:t ifrågavarande förslag äfvensom ett af bemälde arkitekt den 11 i samma månad afgifvet tjänstememorial.

Af berörda handlingar jemte ritningar inhemtas följande. Tillträdet till byggnaden har arkitekten tänkt sig skola blifva dels från Birger Jarls torg, mellan riksarkivets och hofrättens hus, och dels från sjösidan genom en uppfartsväg. Då tillträdet från Birger Jarls torg för närvarande vore synnerligen otillfredsställande, har, för att så vidt möjligt förbättra detsamma, det redan mycket knappt tillmätta utrymmet för byggnaden måst inskränkas genom att draga densamma tillbaka norrut, så att minsta afståndet från hofrättens hus blefve omkring 15 meter. Dessutom har för att bereda tillräcklig dager åt de mot öster förlagda lokalerna gränden derstädes måst utvidgas med omkring 3

*Förslag till
nytt kanslihus
å tomten för
generalstabens
hus m. m.*

meter. Härigenom upptager sjelfva byggnaden icke mer än omkring 3,700 qvadratmeter och, derest de åt sjösidan förlagda terrasserna inberäknades, icke fullt 4,000 qvadratmeter. För att den omförmälda uppfartsvägen från sjösidan skulle kunna på lämpligt sätt anordnas, måste den nuvarande högsta punkten å tomten sänkas omkring 3 meter genom bortsprängning af berg. Till följd af det ringa afståndet mellan hofrättens och riksarkivets hus har arkitekten ansett, att byggnadens hufvudentré, som skulle förläggas till Birger Jarls torg, icke komme att ur arkitektonisk synpunkt framträda på sätt, som för en byggnad af ifrågavarande slag erfordrades. En utvidgning af området mellan hofrättens och riksarkivets hus måste derföre enligt arkitektens åsigt förr eller senare ega rum och skulle kunna genomföras i sammanhang med en framtida ombyggnad af riksarkivets gamla hus, derest sistnämnda hus då något indroges från Birger Jarls torg. Vidare har arkitekten föreslagit, att med Norstedt & söners tryckeriaktiebolag måtte träffas öfverenskommelse, att de mot förenämnda gränd vettande byggnaderna å bolagets tomt erhöile ett prydligare och platsen mera värdigt yttre. Kanslihusbyggnaden skulle enligt de uppgjorda eskissritningarna uppföras i fyra våningar, räknadt från hufvudentréens plan, samt på grund af tomtens sluttning erhålla icke mindre än sex våningar mot sjösidan. För att något mildra intrycket af de många våningarne skulle bottenvåningen mot vester och norr uppföras i form af terrasser. Dessa terrasser äfvensom den öfver dem belägna våningen skulle byggas af naturlig sten och de öfriga våningarna af fogstruket tegel med listverk, portaler och fönsteromfattningar af huggen sand- eller kalksten.

Enligt berörda förslag skulle kostnaden för uppförande af nytt kanslihus å det angifna området af Riddarholmen uppgå till sammanlagdt 2,880,000 kronor, deraf 266,000 kronor för schaktnings-, sprängnings- och grundläggningsarbeten äfvensom ordnande af platsen omkring byggnaden, 2,055,276 kronor för sjelfva byggnaden och dess inredning, 300,100 kronor för specialarbeten, såsom elektrisk belysning, värmeledning och ventilation, gas-, vatten- och afloppsledningar, åskledare och hissar, 100,000 kronor för ledning af byggnadsarbetet och arfvoden till arkitekt och kontrollant samt 158,624 kronor för oförutsedda utgifter.

Förslaget att uppföra nytt embetshus för Eders Kongl. Maj:ts kansli å det område af Riddarholmen, som upptages af den statsverket tillhöriga, till embetslokal för generalstaben för närvarande disponerade tomten n:o 8 i kvarteret Riddarholmen och den Stockholms stad tillhöriga, för stadens auktionsverk använda tomten n:o 7 i samma kvarter, förutsatte naturligen, att nya lokaler skulle beredas åt de institutioner,

som nu äro inrymda i generalstabens hus, nemligen generalstaben med rikets allmänna kartverk i dess helhet, krigshögskolan och krigsvetenskapsakademien. Man hade tänkt sig möjligheten att förlägga den härför erforderliga nya byggnaden å Artillerigården. Utredningen härom hade emellertid icke hunnit afslutas, när nyssnämnda förslag om plats för det nya kanslihuset afgafs. Vidare måste från Stockholms stadsfullmäktige inhemtas yttrande i fråga om förvärfvande åt kronan af auktionsverkets tomt.

I sistberörda afseende aflät jag den 3 februari 1900 till öfverståthållareembetet en skrifvelse, deri jag, jemte öfverlemnande af karta öfver det område å Riddarholmen, som skulle upptagas af det till uppförande derstädes föreslagna kanslihuset, anhöll, att embetet måtte inhemta Stockholms stadsfullmäktiges yttrande, under hvilka villkor den enligt kartan för ifrågavarande ändamål erforderliga del af förenämnda Stockholms stad tillhöriga tomt i kvarteret Riddarholmen kunde af Eders Kongl. Maj:t och kronan med full eganderätt förvärfvas.

I anledning af denna skrifvelse anförde stadsfullmäktige i ett af öfverståthållareembetet med skrifvelse den 22 mars 1900 insänt underdånigt yttrande af den 19 i samma månad följande.

*Stockholms
stads förslag
till bytesaftal
år 1900.*

De delar af tomten n:o 7 i kvarteret Riddarholmen och stadens angränsande gatumark, som för det ifrågasatta nya kanslihuset skulle till Eders Kongl. Maj:t och kronan afstås, upptoge enligt en af stadsplaneingenjören G. von Segebaden den 20 februari 1900 upprättad karta en areal af 3,010 kvadratmeter. Tomten n:o 7 i kvarteret Riddarholmen, hvilken af staden förvärfvats medelst byte med Eders Kongl. Maj:t och kronan mot den af riksgäldskontoret nu disponerade, förut s. k. Hessensteinska egendomen, och hvarå staden den 1 april 1835 erhållit laga fasta, vore bevillningstaxerad till 240,000 kronor, och derå befintliga åbyggnader vore brandförsäkrade för samma belopp. Åtskilliga lägenheter i dessa byggnader vore enligt kontrakt, ställda på tre månaders uppsägning före laga fardag, uthyrda för sammanlagdt 5,060 kronor. En del lokaler disponerades mot beräknad hyra af 4,300 kronor för stadens auktionsverk; betydande utrymmen inom pantlåneinrättningens förra lägenheter användes sedan några år för stadens nyordnade arkiv och slutligen funnes bostäder för två vaktmästare. Ehuru svårigheter skulle möta att anskaffa lämpliga lokaler ej mindre för arkivet än äfven för auktionsverket, derest detsamma fortfarande ansåges böra bibehållas såsom ett stadens privilegium, funne stadsfullmäktige hinder icke böra

möta att till Eders Kongl. Maj:t och kronan afträda omförmälda områden den 1 april 1901.

Enligt den till stadsfullmäktige öfverlemnade kartan skulle till det nya kanslihuset anläggas en apparelj från Riddarholmshamnen, hvilket skulle nödvändiggöra en flyttning af den nuvarande tullpaviljongen. Då en sådan åtgärd utan svårighet eller större kostnad kunde vidtagas, ville staden utan särskild ersättning ombesörja berörda flyttning.

Beträffande derefter villkoren för afstående af förberörda mark och byggnader hade det synts, som om den af statsrådet och chefen för finansdepartementet gjorda framställningen lämpligen kunde begagnas såsom uppslag till en underdånig anhållan från staden om en uppgörelse mellan statsverket och Stockholms stad af tomtfrågor, som för båda parterna vore af intresse att med det snaraste få afgjorda.

Hvad anginge stadens önskningsmål, borde dervid först erinras, hurusom dittills uppgjorda planer för uppförande af nya kommunala byggnader för rättsskipning och administration såsom byggnadsplats företrädesvis tagit i anspråk området mellan Myntgatan och Norrström, hvilket upptoge bland annat det nuvarande kanslihusets tomt n:o 1 i kvarteret Vulcanus; och sedan dåvarande chefen för finansdepartementet i skrifvelse till drätselnämndens första afdelnings ordförande den 3 december 1895 anhållit om upplysning, huruvida staden vore villig att förvärfva nämnda tomt med derå befintliga byggnader för en köpeskilling, som ansetts icke böra sättas under 30 kronor qvadratfoten, hade jemväl stadsfullmäktige den 15 januari 1896 å denna förfrågan lemnat det svar, att staden ville efter ett pris af 30 kronor qvadratfoten förvärfva omförmälda egendom för att för stadens behof användas. Då densamma fortfarande vore af vigt för de kommunala byggnadsplanerna, ansåge staden sig nu böra förnya sin anhållan om dess öfverlåtande till staden, sedan egendomen efter uppförandet af nytt kanslihus kunde för statens behof undvaras. Fastigheten n:o 1 i kvarteret Vulcanus vore bevillningstaxerad till 180,000 kronor och innehade en areal af 1,818,7 qvadratmeter.

I syfte att underlätta ordnandet af torghandeln i staden inom broarna hade stadsfullmäktige den 18 juni 1897 beslutat det tillägg till stadsplanen, att kvarteret Memnon skulle deri upptagas för att utläggas till öppen plats samt bereda ökad utrymme för torghandeln genom anordnande af saluplatser, saluskjul eller saluhallar. Detta beslut fastställdes af Eders Kongl. Maj:t den 6 påföljande augusti, hvarefter staden redan förvärfvat och låtit rifva den ena af de båda egendomarna i kvarteret, det s. k. Lindska huset, eller tomten n:o 2. Den andra, eller

tomten n:o 1, bevillningstaxerad till 120,000 kronor och upptagande en areal af 899,4 kvadratmeter, egdes af statsverket och disponerades för närvarande till embetslokaler för arméförvaltningen. Äfven denna under den närmaste framtiden för staden behöfliga egendom önskade staden i detta samband förvärfva.

Af chefens för finansdepartementet ifrågavarande skrifvelse framginge, att till byggnadsplats alternativt blifvit ifrågasatt norra delen af Kungsträdgården. Genom bebyggande af denna plats, som sedan gammalt vore af den stora allmänheten högt värderad, skulle densamma väsentligen förlora sin nuvarande karakter. Äfven om man vågade hoppas, att byggnadsplanerna i nu föreliggande fall icke komme till verkställighet, låte det likväl tänka sig, att desamma i ändrad form och för nya ändamål kunde i framtiden åter upptagas; och stadsfullmäktige trodde sig gifva uttryck åt en inom hufvudstaden allmän önskan genom att nu söka utverka en förklaring af Eders Kongl. Maj:t och kronan, att Kungsträdgårdens obebyggda del för all framtid lemnades fri från byggnader och förty finge i stadsplanen intagas såsom öppen plats.

Med afseende å Kungsträdgården förefunnes derjemte för staden ett särskildt behof, i det att enligt stadsfullmäktiges beslut den 1 februari 1899 Hamngatan på sin södra sida mellan Regerings- och Kungsträdgårdsgatorna skulle vidgas till 18 meters bredd. Vid pröfning af detta beslut den 19 påföljande april hade Eders Kongl. Maj:t, jemte det beslutet i öfrigt fastställes, förordnat, att, med anledning af ifrågasatt användning af viss del af Kungsträdgården för statens ändamål, frågan om gatuvidgningen derinvid skulle för det dåvarande undantagas från fastställelse. Expropriation af den för Hamngatans vidgning mellan Regeringsgatan och Vestra Trädgårdsgatan erforderliga marken påginge redan, och byggnad vore under uppförande i den nya gatulinien derstädes. Om den af stadsfullmäktige beslutade regleringen skulle blifva till åsyftad nytta, borde densamma snarast möjligt genomföras äfven vid Kungsträdgården. Härför fordrades, att stadsfullmäktiges nyss omförmälda beslut fastställes, i hvad det afsåge gatuvidgningen mellan Vestra Trädgårds- och Kungsträdgårdsgatorna, samt att det för ändamålet behöfliga området, hvarå en del af atelierbyggnadsaktiebolagets hus vore stående, till staden upplåtes, hvadan hemställan härom nu gjordes.

Såsom ersättning för den mark och de öfriga förmåner, staden sålunda borde söka af kronan förvärfva, skulle i främsta rummet lemnas förut omförmälda delar af tomten n:o 7 i kvarteret Riddarholmen och stadens angränsande mark. Vidare förestälde stadsfullmäktige sig, att det för Eders Kongl. Maj:t och kronan skulle vara önskvärdt att erhålla

den öfriga byggnadsmark å Riddarholmen, som tillhörde staden, eller egendomarna n:ris 15 och 4 i kvarteret Riddarholmen, förut använda till lokal för Stockholms gymnasium och för närvarande i hufvudsak uthyrda till Wallinska flickskolan mot årlig hyra af 7,000 kronor och med ett års uppsägning före den 1 april. Härjemte vore på 3 månaders uppsägning uthyrda ett magasin å nedre botten för 820 kronor och en tomtplats för 200 kronor; och slutligen inrymdes i nämnda egendomar hamnfogdeboställe och kontor, för hvilka beräknades en årlig hyra af 450 kronor. Om för hamnens behof undantoges hvad som låge öster om en med nuvarande kajen parallel linie på 45 meters afstånd från denna, skulle af sistnämnda båda tomter jemte den mellan dem befintliga gränddessein kunna till kronan öfverlåtas, af tomten n:o 15 omkring 485 qvadratmeter, af gränden omkring 100 qvadratmeter och af tomten n:o 4 omkring 550 qvadratmeter. Tomterna n:ris 15 och 4 vore tillsammans bevillningstaxerade till 140,000 kronor och åbyggnaderna brandförsäkrade för samma belopp; å den förra tomten hade staden den 25 augusti 1851 erhållit lagfart, den senare innehades på grund af nådigt bref den 21 juli 1813 med evärdlig besittningsrätt mot skyldighet att till finska församlingen betala en årlig afgäld af 666 rdr 32 sk. bco, eller 1,000 kronor, hvilken skyldighet i händelse af tomtens afträdande till kronan borde af kronan öfvertagas.

Efter förvärfvande af auktionsverkets tomt och de gamla gymnasie-tomterna skulle kronan blifva egare af all byggnadsmark å Riddarholmen, med undantag allenast för den aktiebolaget P. A. Norstedt & söner tillhöriga tomten n:o 18 i kvarteret Riddarholmen. Kronan skulle således kunna efter godtfinnande å denna holme ordna den centrala administrationen; och särskildt syntes härvid tomterna n:ris 15 och 4 vara af betydelse för de byggnadsplaner, som efter Riksdagens öfverflyttande till dess nya byggnad helt visst skulle uppkomma.

Enligt det här ofvan utvecklade förslaget skulle staden till kronan afstå:

af auktionsverkets tomt och vidliggande mark c:a 3,010 qvadratmeter	
af gymnasietomterna och gränddessein	..... „ 1,135 „
	eller tillhopa omkring 4,145 qvadratmeter

samt af kronan med eganderätt erhålla:

tomten n:o 1 i kvarteret Vulcanus	..... 1,818,7 qvadratmeter
„ „ 1 i „ Memnon	..... 899,4 „
	eller sammanlagdt 2,718,1 qvadratmeter,

hvertill komme den ifrågasatta försäkringen om Kungsträdgårdens lemnande utan byggnader samt upplåtelse af marken för Hamngatans vidgning, dervid icke afsåges eganderätt.

Enligt stadsfullmäktiges uppfattning vore det icke nödigt att ingå på någon närmare utredning och jemförelse i fråga om värdet af den mark, som enligt förslaget skulle å omse sidor med eganderätt afstås; en sådan utredning skulle jemväl, åtminstone hvad anginge marken på Riddarholmen, vara förenad med särskilda svårigheter, då några tomt-affärer derstädes icke på långliga tider förekommit. Vid ett byte sådant som det nu ifrågavarande borde icke heller handelsvärdena tillmätas alltför stor betydelse, då det för båda parterna gälde, icke att tillvinna sig tomter af högt värde i tomtmarknaden, utan att förvärfva områden, som hvardera parten behöfde för särskilda ändamål och hvilka ur denna synpunkt vore lämpliga och välbelägna.

Om häraf finge anses följa, att redan den öfverskjutande areal mark, som af staden afstodes, borde tagas i betraktande såsom vederlag för de förmåner, staden ville vinna i fråga om Kungsträdgården, skulle dock antagligen härutöver fordras, att staden, för att det ifrågasatta bytet skulle komma till stånd, måste erbjuda äfven en kontant mellangift. Stadsfullmäktige förestälde sig, att en summa af en million kronor i sådant afseende borde vara för kronan fullt antaglig, på samma gång stadsfullmäktige funne denna mycket betydande summa vara den högsta, hvartill staden för ändamålet borde gå; och syntes denna mellangift icke böra erläggas förr, än egendomarna n:o 1 i kvarteret Vulcanus och n:o 1 i kvarteret Memnon till staden öfverlemnades. Ehuru med en sådan bestämmelse någon sista tid för kronans afträdande af sagda egendomar knappast vore behöflig, hade stadsfullmäktige likväl af hänsyn till stadens syften med desamma ansett en sådan tidpunkt böra stadgas och funnit densamma böra sättas till den 1 oktober 1907, hvarförinnan nya lokaler för Eders Kongl. Maj:ts kansli och arméförvaltningen i alla händelser borde kunna beredas.

Då det för staden vore af vigt, att ifrågavarande angelägenhet snarast möjligt ordnades, hade slutligen vid ett anbud från stadens sida fästats det vilkor, att detsamma förfölle, om det icke före 1900 års utgång af Eders Kongl. Maj:ts och kronan antoges.

På grund af hvad sålunda anförts förklarade stadsfullmäktige, att Stockholms stad vore villig att med kronan träffa ett aftal af följande innehåll:

1.

Kongl. Maj:t och kronan afstår till Stockholms stad med eganderätt:

a) nuvarande kanslihus tomten eller n:o 1 i kvarteret Vulcanus inom Nicolai församling, i areal	1,818,7 m ²
b) arméförvaltningens tomt n:o 1 i kvarteret Memnon, likaledes inom Nicolai församling, med en areal af	899,4 m ²
	Summa 2,718,1 m ²

Härförutom förbinder sig kronan, jemte det fastställelse meddelas å stadsfullmäktiges den 1 februari 1899 fattade beslut om vidgning af Hamngatan till 18 meter på södra sidan mellan Vestra Trädgårdsgatan och Kungsträdgårdsgatan, ej mindre att ställa till stadens förfogande den för berörda ändamål erforderliga mark, fri från derå stående del af atelierbyggnadsaktiebolagets byggnad, än äfven att för all framtid lemna den återstående ej bebyggda delen af Kungsträdgården mellan Hamngatan och Norrström obebyggd samt förty medgifva, att samma del af Kungsträdgården intages i stadsplanen såsom öppen plats.

2.

Däremot afstår Stockholms stad till kronan:

A) Med eganderätt:

a) de delar af tomten n:o 7 i kvarteret Riddarholmen (auktionsverkets hus) och stadens angränsande gatumark, som på en af stadsplaneingeniören Gust. von Segebaden den 20 februari 1900 upprättad karta litt. A, med dertill hörande promemoria, betecknats med bokstäfverna a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, w, x, y, z, a' och a, med en sammanlagd areal af omkring 3,010,0 m ²	
b) den del af en gränddessein, som på en af ingeniören von Segebaden likaledes den 20 februari 1900 upprättad karta litt. B betecknats med bokstäfverna c, e, k, d och c samt innehåller i areal omkring	100,0 m ²
c) den del af tomten n:o 15 i kvarteret Riddarholmen, som å sistnämnda karta betecknats med bokstäfverna e, f, g, h, i, k och e samt innehåller i areal omkring	485,0 m ²
B) stadens evärdeliga dispositionsrätt till den del af tomten n:o 4 i kvarteret Riddarholmen, som å ofvan åberopade karta litt. B betecknats med bokstäfverna a, b, c, d	

Transport 3,595,0 m²

	Transport 3,595,0 m ²
och a, med förpligtelse för kronan att fullgöra de med dispositionsrätten följande skyldigheter; innehållande berörda del	
i areal omkring	550,0 m ²
	Summa omkring 4,145,0 m ²

Härförutom betalar staden till kronan ett belopp af en million (1,000,000) kronor.

3.

Med afseende å tiden för tillträdet af de i byte gångna egendomarna gälla följande bestämmelser:

De till kronan afträdde egendomarna tillträdas af kronan den 1 april 1901, till hvilken dag samtliga hyresgäster i egendomen n:o 7 i kvarteret Riddarholmen skola vara genom stadens försorg uppsagda till afflyttning, hvaremot kronan öfvertager gällande hyreskontrakt rörande lägenheter i egendomarna n:ris 4 och 15 i kvarteret Riddarholmen.

De till staden afträdde fastigheterna n:o 1 i kvarteret Vulcanus och n:o 1 i kvarteret Memnon tillträdas, så snart andra lägenheter hunnit beredas för de inom dessa egendomar varande embetslokaler, dock icke senare än den 1 oktober 1907.

Den för utläggning till Hamngatan erforderliga delen af Kungsträdgården får af staden för berörda ändamål tagas i anspråk, så snart detta aftal blifvit af samtliga vederbörande godkänt, dock att den å denna mark stående del af atelierbyggnadsaktiebolagets hus icke behöfver vara nedrifven förrän till den 1 april 1902.

4.

De åbyggnader å tomterna n:ris 4 och 15 i kvarteret Riddarholmen, som delvis äro belägna å stadens behållna mark, tillfalla i sin helhet kronan, som eger disponera byggnaden å tomten n:o 4, intill dess staden beslutar Strandgatans utvidgning på detta ställe, och byggnaden å tomten n:o 15, intill dess den kommer att rifvas och ombyggas.

5.

Den kronan förbehållna mellangiftssumman, en million (1,000,000) kronor, utbetalas till kronan, så snart fastigheterna n:o 1 i kvarteret Vulcanus och n:o 1 i kvarteret Memnon blifvit till staden öfverlemnade.

6.

Detta stadens erbjudande förfaller, derest icke detsamma före 1900 års utgång af Kongl. Maj:t och kronan antages.

*Öfverintendents-
embetets
yttrande öfver
bylesaftalet.*

Öfver förevarande förslag till aftal mellan kronan och Stockholms stad afgaf öfverintendentsembetet, efter erhållen befallning, den 27 mars 1900 underdånigt utlåtande, dervid embetet anförde, att embetet vid granskning af förslaget funnit sig, i hvad på embetet kunde ankomma, böra lemna detsamma utan erinran, om det än dervid finge framhållas, att, då, i händelse aftalet komme till stånd, Kungsträdgården blefve i stadsplanen för Norrmalm i Stockholm intagen såsom öppen plats, underhållet af densamma syntes hafva bort för framtiden helt och hållet tillförbindas staden, som för närvarande härför erhöle ett enligt kontrakt med stadens drätselnämnd öfverenskommet årligt bidrag af 5,000 kronor, hvilket bidrag utginge af det till embetets förfogande ställda anslag till byggnader och reparationer.

*Förslag till
nytt general-
stabshus å
artilleri-
gården.*

Beträffande frågan om anskaffande af nya lokaler för generalstaben och öfriga i generalstabens hus nu inrymda institutioner hade två alternativa förslag blifvit framställda. Enligt det ena förslaget (alternativ I) skulle samtliga dessa institutioner, nemligen generalstaben med rikets allmänna kartverk i dess helhet, krigshögskolan och krigsvetenskapsakademien, inrymmas i en byggnad, afsedd att uppföras å Artillerigården. Enligt det andra förslaget (alternativ II) skulle generalstaben med nyssnämnda kartverk och krigsvetenskapsakademien inrymmas i den nya byggnaden å Artillerigården, hvaremot krigshögskolan skulle förläggas till atelierbyggnadsaktiebolagets hus vid Kungsträdgården. Vidkommande dessa förslag blefvo genom öfverintendentsembetets försorg kostnadsberäkningar och planritningar uppgjorda; och tog öfverintendentsembetet tillika i fråga om alternativ II under ompröfning, huruvida den del af den nuvarande atelierbyggnaden, som komme att återstå, sedan Hamngatan erhållit den för densamma afsedda bredden af 18 meter, skulle blifva tillräcklig och lämplig för inrymmande af krigshögskolan.

Angående berörda *alternativ I*, enligt hvilket kostnaden för den ifrågasatta byggnaden å Artillerigården beräknats till 1,325,000 kronor, anförde öfverintendentsembetet i afgifvet yttrande, att embetet i fråga om byggnadens läge föreställt sig, att den borde förläggas parallelt med Ridaregatan och indragas 5 till 6 meter från gatulinien, i följd hvaraf de å Artillerigården nu befintliga flyglarne måste antingen helt och hållet eller

åtminstone delvis rifvas. Beträffande det med *alternativ II* betecknade förslaget anförde öfverintendentsembetet i särskildt yttrande, att embetet funne det vara möjligt att för inrymmande af krigshögskolan begagna sig af atelierbyggnadsaktiebolagets förenämnda byggnad och att dervid större delen af ytter- och innermurarne syntes kunna bibehållas, så att någon betydande ny grundläggning icke skulle erfordras med undantag för den till följd af Hamngatans utvidgning behöfliga nya fasaden åt sagda gata. Å byggnadens nuvarande fasader måste fönsteröppningarna ändras till följd af förändrade våningshöjder och olika indelning af rummen. För att kunna inrymma de lägenheter, som ansetts behöfliga för krigshögskolan, måste byggnaden, som för närvarande innehölle tre hufvudvåningar jemte entresoleringar, indelas i fyra våningar, hvilket syntes kunna på ett lämpligt sätt ske, om taklisten höjdes 1,20 meter. Kostnaden för ombyggnaden läte sig icke med säkerhet uppgifvas, enär byggnadens beskaffenhet icke kunde utrönas, förrän rifningen af byggnaden framskridit så långt, att bjelkar m. m. kunde undersökas, men öfverintendentsembetet hölle emellertid före, att, derest större delen af i byggnaden befintliga materialier kunde komma till användning, berörda kostnad skulle uppgå till omkring 100,000 kronor, dock borde härvid icke lemnas oanmärkt, att den ifrågasatta ombyggnaden af atelierbyggnaden icke i estetiskt hänseende kunde anses motsvara de fordringar, som borde ställas på en byggnad med så framskjutet och bemärkt läge som den ifrågavarande.

Derest krigshögskolan icke komme att förläggas till den ifrågasatta byggnaden å Artillerigården och denna byggnad således kunde göras icke oväsentligt mindre, ansåge öfverintendentsembetet, att kostnaden för samma byggnads uppförande kunde minskas med omkring 125,000 kronor eller till 1,200,000 kronor.

I skrifvelse af den 28 februari 1900 uppdrog statsrådet och chefen för landtförsvarsdepartementet åt generalfälttygmästaren och inspektören för artilleriet att, med anledning af det framställda förslaget om förläggande å Artillerigården af den nya generalstabsbyggnaden, inkomma med förslag till andra lokaler för artilleristaben samt de tygverkstäder och förråd m. m., som för närvarande vore inrymda i de båda flygelbyggnaderna å Artillerigården, hvilkas fullständiga nedrifvande finge antagas blifva en följd af nyssuämnda förslags utförande. I den 29 mars och den 11 april 1900 afgifna yttranden erinrade generalfälttygmästaren, att de lokaler, som för närvarande inrymdes i flygelbyggnaderna å Artillerigården, vore: 1. tygförrådets verkstäder, en del förrådslokaler

*Förslag till
nya lokaler för
artilleristaben,
tyg- och gevärs-
förråden m. m.*

och kontorsrum; 2. en del af gevärsförrådet med verkstadsrum och kontorslokaler; 3. artilleristabens lokaler; 4. artilleri- och ingenjörhögskolans kemiska laboratorium; 5. artillerimuseets expeditiionslokaler och bibliotek m. m.; 6. en del bostadslägenheter. De under 1. och 2. omnämnda lokalerna samt en del af bostadslägenheterna kunde lämpligen förläggas till annan plats. De under 3., 4. och 5. omförmälda lokalerna borde deremot icke förflyttas från Artillerigården, utan borde för dem äfvensom för vissa bostadslägenheter uppföras nya byggnader å Artillerigården. Då emellertid, under förutsättning att generalstabshuset blefve förlagdt å det förut angifna området af Artillerigården eller parallelt med Riddaregatan, enligt generalfälttygmästarens förmenande fullt lämplig plats å Artillerigården icke kunde beredas för artilleriets nya byggnader, uttalade generalfälttygmästaren såsom sin åsigt, att de lokaler, med undantag af krigshögskolan, om hvilkas förläggande till nya byggnader å Artillerigården förslag blifvit väckt, borde fördelas på två, vinkelrätt mot stora tyghuset liggande flygelbyggnader. Ett approximativt förslag i berörda afseende hade ock blifvit uppgjordt af e. o. arkitekten E. Josephson. Enligt detta förslag hade fördelningen af lokalerna anordnats på följande sätt: *i ena flygeln*: krigsarkivet, artilleristaben, artilleri- och ingenjörhögskolans laboratorium samt vaktmästarebostäder; *i andra flygeln*: öfriga delar af generalstabens med koppartryckeriet samt bostäder för koppartryckare och vaktmästare. Enär detta förslag då ännu icke hunnit underkastas någon pröfning af vederbörande myndigheter och, enligt generalfälttygmästarens åsigt, behöfde i vissa afseenden modifieras, finge detsamma betraktas endast såsom ett utkast i ändamål att kunna beräkna byggnadernas storlek och kostnad.

Med afseende å den plats, hvilken borde väljas för artilleriets verkstäder och förråd, ansåge generalfälttygmästaren sig icke på frågans dåvarande ståndpunkt kunna afgifva något definitivt förslag. Plats hade visserligen föreslagits antingen vid det nuvarande ammunitionsförrådet eller ock i närheten af Första Svea artilleriregementes kasern i den s. k. Starrbäcks ekbacke, men båda dessa platser hade valts hufvudsakligen i syfte att få kostnadsberäkningarna uppgjorda för två platser med väsentligt olika betingelser i afseende å grund- och planeringsförhållanden.

Den approximativa kostnaden för så väl artilleriets som ock generalstabens lokaler (utom krigshögskolan) hade beräknats sålunda: för artilleriets lokaler, som måste flyttas, 765,000 kronor, för nybyggnad af två flyglar å Artillerigården m. m. 1,556,000 kronor och för oförutsedda utgifter 39,000 kronor, eller tillsammans 2,360,000 kronor.

Generalstabens förläggande till en å Artillerigården uppförd ny byggning jemte öfriga deraf påkallade byggnadsföretag skulle således medföra kostnader till så högt belopp, att tanken härpå måste uppgifvas. Då generalstaben, som för sin mångskiftande verksamhet måste stå i direkt förbindelse med åtskilliga myndigheter, verk och inrättningar i hufvudstaden, särskildt landtförsvarsdepartementet och dess kommando-expedition, med hvilken beröringen naturligen är synnerligen liffig, bör till sitt förfogande ega en centralt belägen lokal, hafva afsevärda svårigheter mött att, då Artillerigården icke kunde för ändamålet tagas i anspråk, bereda byggnadsplats för en ny generalstabsbyggnad. Tanke har visserligen varit väckt att för sagda ändamål genom köp förvärfva en synnerligen väl belägen, med stora och dyrbara byggnader, som skulle kunna apteras till embetslokaler, försedd enskild tomt, och denna tanke, genom hvars realiserande skulle beredts en välbehöffig ökning i det alltför ringa antalet staten tillhöriga, centralt belägna tomter, har icke saknat sin tilltalande sida. Men då härigenom den svårlösta kanslihusfrågans budget skulle kommit att tyngas af en post, som med några hundra tusen kronor öfverskjutit hvad som för frågans egen lösning varit erforderligt, har denna tanke och dermed äfven förslaget att bygga kanslihuset på generalstabens och auktionsverkets tomter måst öfvergifvas.

Generalfälttygmästarens förenämnda skrivelser af den 27 mars och den 11 april 1900 innefattade, på sätt af det förut anförda framgår, icke något definitivt förslag beträffande de nya lokaler, som, i händelse generalstabens hus komme att förläggas till Artillerigården, måste beredas artilleriet. Den för frågan om uppförande af nytt kanslihus erforderliga utredningen hade således då ännu icke kunnat i hela dess omfattning bringas till slut; och enär sagda fråga följaktligen ej kunde, såsom afsedt varit, föreläggas 1900 års Riksdag, anhöll jag i skrifvelse den 20 april sistnämnda år, att öfverståthållarembetet måtte inhemta Stockholms stadsfullmäktiges underdåniga yttrande, huruvida icke den tid, hvarunder stadens ofvan omförmälda erbjudande skulle anses vara gällande, finge utsträckas till viss angifven tidpunkt. Med anledning häraf öfverlemnade öfverståthållarembetet ett af stadsfullmäktige den 19 maj 1900 afgifvet underdånigt yttrande, deri stadsfullmäktige förklarade sig medgifva, att den tid, hvarunder stadens erbjudande om bland annat byte af auktionsverkets och det förra gymnasiets egendomar mot kanslihuset och arméförvaltningens egendom skulle gälla, utsträcktes till den 1 juli 1901, samt att de i tredje punkten af det till erbjudandet hörande förslagsaftal bestämda tider för tillträde af deri omförmälda

*Ändrad tid för
beståndet af
Stockholms
stads anbud.*

egendomar äfvensom för nedrifning af en del af atelierbyggnadsaktiebolagets hus utsträcktes med ett år från den i hvarje särskildt fall angifna dag.

*Förslag till
nytt kanslihus
å tomterna för
kammarrät-
tens och marin-
förvaltningens
hus m. m.*

Då, i händelse kanslihuset skulle uppföras å förut omförmälda del af Riddarholmen, ny embetslokal erfordrades för generalstaben, men det visat sig, att genomförande af byggnadsplanerna i denna del skulle komma att medföra afsevärda svårigheter, ansåg jag det böra utredas, huruvida icke lämplig byggnadsplats för nytt kanslihus skulle kunna åstadkommas å det område af Riddarholmen, som för närvarande upptages af kammarrättens och marinförvaltningens hus, vissa delar af de Stockholms stad tillhöriga tomterna n:ris 4 och 15 i kvarteret Riddarholmen, hvilka enligt förberörda bytesprojekt skulle af kronan förvärfvas, samt vidliggande gatumark. I sådant syfte anmodade jag i skrifvelse den 19 december 1900 öfverintendentsembetet att låta uppgöra och till Eders Kongl. Maj:ts inkomma med eskissritningar och approximativa kostnadsberäkningar för uppförande å nämnda område af nytt kanslihus med enahanda utrymme, som förut omförmälts. Enär, under förutsättning att ny kanslihusbyggnad komme till utförande å sist omförmälda plats å Riddarholmen, nya lokaler erfordrades för kammarrätten, domänstyrelsen, kammararkivet och marinförvaltningen, anmodade jag tillika öfverintendentsembetet att låta uppgöra eskissritningar och approximativa kostnadsförslag dels till en för inrymmande af kammarrätten, domänstyrelsen och kammararkivet afsedd byggnad å den förut omförmälda, Stockholms stad tillhöriga, för stadens auktionsverk disponerade tomten n:o 7 i kvartetet Riddarholmen, med iakttagande dervid att, så vidt med vinnande af ett fullt tillfredsställande resultat vore möjligt, till grundstomme för den ifrågasatta byggnaden användes den å tomten nu befintliga byggnad och att den nya byggnaden utfördes utan anspråk i arkitektoniskt afseende, dels ock till en för beredande af lokal för marinförvaltningen afsedd påbyggnad af postverkets hus vid Rödbodtorget, hvilket hus, derest Stockholm stads förenämnda bytesprojekt komme till stånd, vore afsedt att, sedan den nya posthusbyggnaden vid Vasagatan blifvit fullbordad, inrymma arméförvaltningen.

På grund häraf uppdrog öfverintendentsembetet åt e. o. arkitekten Ludv. Peterson att uppgöra ritningar och kostnadsberäkningar till nytt kanslihus å därför i skrifvelsen anvisad plats, åt e. o. arkitekten Carl Möller att upprätta sådana till embetsbyggnad för kammarrättens, domänstyrelsens och kammararkivets behof samt åt e. o. arkitekten Erik Josephson att utarbета erforderliga ritnings- och kostnadsförslag till de

förändringar, som vore nödiga för att i det nuvarande posthuset skulle kunna inrymmas lämpliga lokaler för armé- och marinförvaltningarna. Sedan bemålde arkitekter till öfverintendentsembetet inkommit med sina af summariska kostnadsförslag, slutande å respektive 2,700,000 kronor, 1,000,000 kronor och 300,000 kronor, äfvensom af beskrifvande tjenstememorial åtföljda eskissritningar, har embetet med underdånig skrifvelse den 7 juni 1901 öfverlemnadt berörda handlingar, dervid embetet beträffande de afgifna förslagen framhållit, att, med föranledande af från utrikes- och ecklesiastikdepartementen samt flottans stab gjorda framställningar, utrymmet i de för dessa embetsverk afsedda lokaler icke oväsentligt ökats utöfver hvad som för dem tidigare varit bestämdt; att af skäl, hvilka angåfves i e. o. arkitekten Möllers tjenstememorial, de å auktionsverkets tomt nu befintliga byggnader icke kunnat för sitt nya ändamål användas med undantag endast af den å tomten befintliga åldriga tornbyggnaden; samt att förslaget till på- och ombyggnad af posthuset vid Rödbodtorget, i enlighet med derom af embetet lemnad föreskrift, upptoge fullständig plan för inredande i sagda byggnad af lokaler utom för marinförvaltningen äfven för arméförvaltningen.

I sitt tjenstememorial angående kanslihusbyggnaden, hvilken med nyssberörda tillökning i utrymmet för densamma ansetts kräfvat en golfyta af omkring 10,000 qvadratmeter, har e. o. arkitekten Peterson anført, bland annat, att han vid förslagets upprättande uppställt såsom önskemål, att framför byggnaden erhöles en öppen plats och att byggnadens midtelparti blefve så helt som möjligt synligt från Riddarholmsbron. Af denna orsak och för att vinna erforderliga utrymmen åt de olika departementen hade byggnaden erhållit en i viss grad oregelbunden form, nemligen en hufvudbyggnad med en halfrund utbyggnad mot Gymnasiigränden, hvilken senare finge en bredd af endast 12 meter. Byggnaden, hvars hufvudaxel, dragen vinkelrätt mot den blifvande kajen i sydväst, infölle midt emellan Riddarholmskyrkans och det s. k. gamla kungshusets närmaste hörnpartier, skulle uppföras i fyra våningar mot Birger Jarls torg, åt hvilken sida hufvudingången äfven komme att förläggas, samt på grund af markens sluttning erhålla fem våningar mot sjösidan. Jemte meddelande att byggnaden komme att till större delen hvila på pälgrund med betonbädd, har arkitekten vidare föreslagit, att grundmurarne skulle utföras af beton, men byggnaden i öfrigt uppföras af tegel med yttertrappor, socklar och terrasser af finhuggen granit. Fasadernas nedre våningar skulle helt och hållet beklädas med finhuggen kalksten, samt portaler, listverk och ornerade delar utföras af samma material. För öfrigt skulle alla yttre murytor behandlas med slät kalkputs.

Kostnaden för kanslihusbyggnadens uppförande å nu ifrågavarande område af Riddarholmen skulle enligt berörda förslag uppgå till 2,700,000 kronor, deraf 298,400 kronor för grundläggningsarbeten m. m., 1,744,965 kronor för sjelfva byggnaden och dess inredning, 336,900 kronor för specialarbeten, såsom gas-, vatten- och afloppsledningar, åskledare, värmeledning och ventilation, elektriska hissar och elektrisk belysning m. m., 125,000 kronor för ledning af byggnadsarbetet och arfvoden till arkitekt och kontrollant samt 194,735 kronor för oförutsedda utgifter m. m.

Beträffande det uppgjorda förslaget till en för inrymmande af kammarrätten, domänstyrelsen och kammararkivet afsedd byggnad å auktionsverkets tomt har, på sätt redan blifvit nämnt, öfverintendents-embetet framhållit, att de å tomten nu befintliga byggnaderna, med undantag endast af den gamla tornbyggnaden, icke kunnat för ifrågavarande ändamål användas. Såsom skäl härför har e. o. arkitekten Möller anført, att byggnadernas murar, åtminstone delvis, redan nu vore för klena att tåla den erforderliga påbyggnaden och skulle än mera försvagas genom de betydande ändringsåtgärder, som inom byggnaderna blefve nödvändiga. Dertill komme, att tomten måste sänkas och att en stor del af byggnaderna jemväl af denna anledning måste borttagas. Förslaget innefattade således en fullständigt ny byggnad med undantag af tornet. Arkitekten hade, så vidt möjligt varit, sökt skilja de olika verkens lokaler; och kammararkivet, hvars skyddande mot eldfara vore af synnerlig vikt, hade förlagts till en helt och hållet afskild byggnadsdel. Byggnadens murar skulle uppföras af tegel och fasaderna slätputsas med kalkbruk. Sockel och list skulle utföras af grofhuggen granit och portalerna af finhuggen kalksten, men i öfrigt förekomme icke några utvändiga stenhuggeriarbeten.

Kostnaden för uppförande af denna byggnad är beräknad till sammanlagdt 1,000,000 kronor, deraf 181,000 kronor för grundläggningsarbeten m. m., 658,350 kronor för sjelfva byggnaden och dess inredning, 103,500 kronor för specialarbeten, såsom värme- och ventilationsanordningar, åskledare, gas-, vatten- och afloppsledningar samt elektrisk belysning m. m., 12,150 kronor för oförutsedda utgifter m. m. samt 45,000 kronor för ledning af byggnadsarbetet och arfvoden till arkitekt och kontrollant.

Belägenheten af de föreslagna byggnaderna inhemtas af en situationsplan, hvilken såsom bilaga torde få åtfölja dagens protokoll.

I fråga om de förändringar i posthuset, som vore nödvändiga för att der inrymma armé- och marinförvaltningarna, har e. o. arkitekten Josephson anført, att huset måste påbyggas med en hel våning och en

hög vindsvåning; och ansåge arkitekten sannolikt, att byggnaden utan fara för sättning skulle kunna bära en dylik belastning. Lokalerna i byggnaden vore enligt förslaget så fördelade, att arméförvaltningen disponerade källarvåningen under gården, bottenvåningen, våningen 1 trappa upp, större delen af våningen 2 trappor upp samt halfva vindsvåningen, hvaremot de öfriga lokalerna upptoges af marinförvaltningen. Byggnadens fasader måste med anledning af påbyggnaden helt förändras och omputsas samt förses med gipsorneringar. Dessutom vore en portal af huggen sten anordnad framför hufvudingången. Kostnaden för hela byggnadsföretaget, omfattande fullständig reparation af gamla huset samt på- och ombyggnad af detsamma, hade beräknats till 300,000 kronor.

Den 26 april 1901 aflät jag till öfverståthållareembetet en skrifvelse, deri jag, jemte tillkännagifvande att den från öfverintendents-embetet infordrade utredningen angående ifrågasatt uppförande af nytt kanslihus å tomterna för kammarrättens och marinförvaltningens hus jemte deraf föranledda åtgärder då ännu icke kunnat fullständigt afslutas samt att frågan om uppförande af ny embetslokal för Eders Kongl. Maj:ts kansli således icke heller kunde föreläggas sistnämnda års Riksdag, tillika anhöll om inhemtande af Stockholms stadsfullmäktiges yttrande, huruvida stadsfullmäktige vore villige medgifva *dels* att den tid, hvarunder stadens den 19 mars 1900 gjorda erbjudande skulle anses vara gällande, finge utsträckas till den 1 juli 1902 och att i sammanhang dermed de i punkt 3 af förslagsaftalet bestämda tider för tillträde af deri omförmälda egendomar äfvensom för nedrifning af en del af atelierbyggnadsaktiebolagets hus finge utsträckas med ytterligare ett år från den i hvarje särskildt fall angifna dag, *dels ock* att, då för uppförande af det nya kanslihuset måste, utöfver mark, som enligt förslaget till bytesaftal skulle tillfalla kronan, tagas i anspråk äfven annan Stockholms stad tillhörig mark, den sålunda för ändamålet behöfliga marken finge för kronans räkning förvärfvas mot vederlag till staden af annan, kronan tillhörig mark. Med anledning af denna min skrifvelse har öfverståthållareembetet med skrifvelse den 18 juni 1901 öfverlemnadt ett af Stockholms stadsfullmäktige den 1 i samma månad afgifvet yttrande, deri stadsfullmäktige förklarar, att, oaktadt det icke kunde vara lägligt för staden att år efter annat binda sig vid ett erbjudande, hvilket det stode staten fritt att ej acceptera, stadsfullmäktige med hänsyn till det sammanhang, i hvilket detta erbjudande gjorts, ej hade något att erinra mot den ifrågasatta förlängningen af tiden för giltigheten af det kronan af staden den 19 mars 1900 gjorda erbjudande om ett aftal angående

*Ytterligare
ändring af ti-
den för bestän-
det af Stock-
holms stads
anbud m. m.*

egoutbyten och alltså medgåfve, att de i punkt 3 af förslagsaftalet bestämda tider utsträcktes med ytterligare ett år från den i hvarje särskildt fall genom stadsfullmäktiges beslut den 7 maj 1900 angifna dag.

*Nytt förslag af
Stockholms
stad till bytes-
aftal.*

Öfverståthållareembetet har derefter med underdånig skrifvelse den 30 december 1901 öfverlemnadt ett af stadsfullmäktige afgifvet underdånigt yttrande af den 12 i samma månad angående frågan om förvärfvande åt kronan af den för kanslihusbyggnaden ytterligare erforderliga mark å Riddarholmen mot vederlag af annan kronan tillhörig mark; och har dervid tillika insändts ett från drätselnämndens första afdelning infordradt yttrande, deri afdelningen, under hänvisning till en å stadsingenjörskontoret den 6 november 1901 upprättad karta öfver Riddarholmen, hvilken karta torde få såsom bilaga åtfölja dagens protokoll, jemte en till kartan hörande promemoria, anført följande.

Enligt senast uppgjorda planer skulle kanslihusbyggnaden förläggas å sydvestra delen af Riddarholmen och en ny embetsbyggnad för kammarrätten m. fl. embetsverk å holmens nordvestra del. För den senare byggnaden skulle, på sätt af kartan med tillhörande promemoria närmare framginge, af auktionsverkets tomt n:o 7 i kvarteret Riddarholmen samt angränsande delar af hamnplanet och den öppna platsen mellan auktionsverkets hus och det s. k. kungshuset tagas i anspråk sammanlagdt 3,520 qv.-meter eller 510 qv.-meter mera, än som enligt stadens förra anbud skulle upplåtas till kanslihusbyggnad å samma del af holmen. Till den nu föreslagna byggnadsplatsen för kanslihuset skulle staden tillsläppa dels af Riddarholmshamnen omkring 3,070 qv.-meter, hvarom förut ej varit tal, och dels af gymnasiitomterna och mellanliggande gränddessein 1,550 qv.-meter, eller 415 qv.-meter mera än enligt det tidigare erbjudandet, hvarförutom staden, under förutsättning att Eders Kongl. Maj:t och kronan förbunde sig att lemna mark till en ny nedfart från Riddarholmsbron till Södra Riddarholmshamnen, enligt afdelningens mening lämpligen kunde till kronan öfverlåta omkring 290 qv.-meter af den nuvarande Gymnasiigränden, hvilken under angifna förutsättning blefve obehöfelig för staden, men af kronan kunde med fördel disponeras. Efter nu antydda förslag skulle staden till kronan afstå omkring 8,430 qv.-meter mark å Riddarholmen emot 4,145 enligt det förra förslaget, hvadan det sålunda gällde en ökning af omkring 4,285 qv.-meter.

Med afseende å den nya byggnadstomten för kammarrätten m. fl. verk syntes inga nämnvärda betänkligheter möta ur synpunkten af sjöfartens och hamntrafikens intressen, ehuru äfven här en icke obetydlig

inkräktning skulle ega rum å det nuvarande hamnplanet. Svårare ställde sig deremot frågan beträffande den föreslagna tomten för ny kanslihusbyggnad. Densamma skulle nemligen upptaga så godt som hela det nu befintliga hamnplanet å holmens sydvestra del, och en ersättning härför vid denna synnerligen starkt anlitade och välbelägna hamnplats kunde ej vinnas annat än genom utfyllning i vattenutrymmet. Byggnadskontoret hade i afgifvet tjenstememorial hemställt, att en sådan utfyllning skulle gifvas en bredd af 27 meter, hvarigenom skulle för hamntrafiken erhållas ett 35 meter bredt område; kostnaden för denna fyllning med ny hamnskonning af trä och beläggning af hamnplanet med tuktad sten vore af kontoret beräknad till 250,000 kronor, och för den händelse beslut om arbetets utförande fattades under år 1902, ansåge kontoret detsamma kunna vara verkställt till utgången af år 1904. Äfven hamnkaptenen hade i denna angelägenhet blifvit hörd och förklarat sig anse de olägenheter, som genom utfyllningen skulle uppstå för sjöfarten, icke böra utgöra hinder för förslagets godkännande. Vid omsorgsfullt öfvervägande af frågan hade afdelningen, ehuru staden för sin medverkan till nu föreliggande planer för nya statsbyggnader skulle få vidkännas mycket betydande uppostringar af mark och penningar utöfver hvad stadens förra anbud innefattat, likväl funnit sig böra förorda ett tillmötesgående äfven mot nu framställda önsknningar från kronans sida.

Hvad derefter anginge den godtgörelse, staden i gengäld för de nya eftergifterna borde begära, hade det synts afdelningen, som om densamma i hufvudsak kunde inskränkas till en fullständig reglering å Riddarholmen mellan kronan och staden.

Härvid vore det först och främst önskvärdt för staden att med eganderätt erhålla den mark, som dels under senare tider från kronan ostridigt tillhörande tomtområden redan blifvit till gata eller allmän plats utlagd, dels äfven ytterligare behöfdes för fullbordande af Arkivgatan samt för ofvannämnda nya körbara förbindelse mellan Riddarholmsbron och Södra Riddarholmshamnen utmed statens jernvägars område. I berörda hänseenden erfordrades af generalstabens tomt n:o 8 i kvarteret Riddarholmen omkring 38 qv.-meter, af riksarkivets egendom n:o 17 ungefär 465 qv.-meter, af riksgäldskontorets tomt n:o 12 omkring 735 qv.-meter, af ett från förra tomten n:o 1 afstyckadt område ungefär 480 qv.-meter samt af den nuvarande riksdagshustomten n:ris 2 och 3 omkring 1,177 qv.-meter, eller sammanlagdt omkring 2,895 qv.-meter.

Vidare förhölle det sig så, att staden ej innehade fullständiga åtkomsthandlingar på en del områden å Riddarholmen, hvilka sedan gammalt nyttjats till gator och öppna platser. Senast utfärdade, mycket gamla

designationer eller beskrifningar öfver vissa kronans egendomar å Riddarholmen, exempelvis kammarrättens tomt n:o 6 och kungshusets (Svea hofrätts) tomt, antydde nemligen, att nu för allmänt begagnande upptagen mark tillhört tomterna; och det syntes delvis vara ytterst svårt att utreda, huruvida dess utläggande vore beroende på träffad öfverenskommelse eller icke. På grund häraf ansåge afdelningen staden böra söka utverka sig en förklaring, att Eders Kongl. Maj:t och kronan afstode alla anspråk på alla de till Riddarholmen hörande områden med undantag för aktiebolaget P. A. Norstedt & söners egendom n:o 18, statens järnvägars mark, Riddarholmskyrkan samt kronan förut tillhöriga tomter och den mark, kronan enligt nu ifrågavarande uppgörelse skulle förvärfva, hvarvid förut åberopade karta öfver Riddarholmen med derå inlagda gränser skulle lända till efterrättelse.

Härmed skulle samtliga eganderättsförhållanden med afseende å Riddarholmen blifva för framtiden ordnade.

Efter år 1900, då staden afgifvit sitt första erbjudande i fråga om byte med Eders Kongl. Maj:t och kronan i syfte att åt staden förvärfva, bland annat, den nuvarande kanslihusTomten n:o 1 i kvarteret Vulcanus och sålunda bereda staden en för dess ändamål lämplig byggnadsplats i kvarteren Mars och Vulcanus mellan Myntgatan och strömmen, hade vid underhandlingar med fängvårdsstyrelsen angående uppförande af nytt fängelse förekommit, att styrelsen för kronans räkning gjort anspråk på eganderätten till den i nuvarande fängelsetomten ingående forna s. k. Lilla Mynthustomten, under förmenande att densamma endast för fängelsebyggnad skulle vara till staden upplåten. Ehuru afdelningen efter noggrann utredning numera ansåge det till fullo styrkt, att sagda tomt år 1846 blifvit af kronan med eganderätt försåld, syntes likväl försigtigheten bjuda, att till undvikande af tvist staden nu förbehölle sig, att Eders Kongl. Maj:t och kronan afstode från eventuella anspråk äfven å omförmälda tomt.

För att underlätta sakens vidare behandling och verkställigheten af ett blifvande kontrakt hade afdelningen trott det vara lämpligast, att stadens förra anbud jemte nu ifrågasatta tillägg med samtliga dervid fästade villkor sammanfördes i ett nytt gemensamt erbjudande.

Vidkommande de ömsesidiga tillträdestiderna hade under hand från kronans sida uttryckts den önskan, att tiden för stadens tillträde af nuvarande kanslihuset och arméförvaltningens hus, senast bestämd till den 1 oktober 1909, måtte framflyttas ytterligare ett år, eller till den 1 oktober 1910, samt att tidpunkten för tillträdet af de nu bebyggda om-

rådena å Riddarholmen, utgörande delar af riksgäldskontorets hus och nuvarande riksdagshuset, måtte sättas till senast femtio år härefter, eller till 1952 års utgång, hvaremot den obebyggda marken derstädes skulle af staden tillträdas, så snart kontraktet blifvit af samtliga vederbörande godkändt. Med afseende å marken för Hamngatan och rifning af derå befintlig byggnad skulle förblifva vid hvad genom stadsfullmäktiges senaste beslut medgifvits.

Likaså skulle de till kronan afträdde bebyggda egendomarna afstås senast å nu öfverenskommen tid, den 1 oktober 1903, men den för kanslihuset erforderliga del af Riddarholmshamnen så snart nödvändig utvidgning af hamnen verkstälts, eller senast med utgången af år 1904, och Gymnasiigränden först samtidigt med det att staden erhöle ofvanberörda delar af egendomen n:ris 2 och 3 i kvarteret Riddarholmen, fria från byggnader.

I fråga om rätten till åbyggnaderna å tomterna n:ris 4 och 7 i kvarteret Riddarholmen skulle gälla samma bestämmelser som förut, likasom äfven rörande tiden för betalandet af den kontanta mellangiften, 1,000,000 kronor. Deremot hade tillagts en punkt om skyldighet för kronan att bekosta de för dessa nybyggnader behöfliga gatureglerings- och dermed jemförliga arbeten, hvilka staden sedan skulle öfvertaga och för framtiden underhålla.

Om på grund af nu ifrågavarande erbjudande ett aftal med Eders Kongl. Maj:t och kronan komme till stånd, borde med hänsyn till det samma vissa tillägg göras till stadsplanen med afseende å Riddarholmen, men med beslut härutinnan syntes böra anstå, till dess ärendet blifvit af Eders Kongl. Maj:t och Riksdagen pröfvadt.

Afdelningen ansåge för sin del det nu föreslagna tillägget till stadens förra anbud jemte de för samma tillägg uppställda vilkor, ehuru, såsom redan nämnts, innebärande ytterligare afsevärda medgifvanden från stadens sida, likväl vara för staden antagliga, särskildt med hänsyn till den fullständiga och äfven ur estetisk synpunkt tillfredsställande reglering af Riddarholmen, som derigenom skulle vinnas.

I sitt förenämnda underdåniga yttrande af den 12 december 1901 hafva Stockholms stadsfullmäktige anført, att stadsfullmäktige med hänsyn till det läge, i hvilket detta invecklade ärende efter långvariga förhandlingar mellan kronan och staden numera kommit, funnit staden ej böra undandraga sig att göra ytterligare medgifvanden och därför beslutit förklara, att staden vore villig att med kronan träffa aftal af följande innehåll:

1:o.

Kongl. Maj:t och kronan afstår till Stockholms stad med eganderätt:

A) nuvarande kanslihusomtten, eller n:o 1 i kvarteret Vulcanus inom Nikolai församling, i areal ..... 1,818,7 qv.-m.

B) arméförvaltningens tomt n:o 1 i kvarteret Memnon, likaledes inom Nikolai församling, med en areal af ..... 899,4 ,,

C) följande på en af stadsplaneingenjören Gust. von Segebaden den 6 november 1901 upprättad karta med dertill hörande promemoria med gul kantfärg omgifna områden, nemligen:

a) den del af egendomen n:o 8 i kvarteret Riddarholmen, som betecknats med bokstäfverna x, y, z, m³, a¹ och x samt i areal innehåller omkring ..... 38 ,,

b) den del af egendomen n:o 17 i kvarteret Riddarholmen, som betecknats med bokstäfverna t¹, u¹, w¹, x¹ och t¹ samt i areal innehåller omkring ..... 465 ,,

c) den del af egendomen n:o 12 i kvarteret Riddarholmen, som betecknats med bokstäfverna w¹, y¹, z¹, x¹ och w¹ och som i areal innehåller omkring ..... 735 ,,

d) den del af en från förra tomten n:o 1 i kvarteret Riddarholmen afstyckad tomtedel, som betecknats med bokstäfverna n⁴, o⁴, p⁴, q⁴, r⁴ och n⁴ samt i areal innehåller omkring ..... 480 ,,

e) den del af egendomen n:ris 2 och 3 i kvarteret Riddarholmen, som betecknats med bokstäfverna n⁴, r⁴, s⁴, t⁴, a⁵, z⁴, y⁴, x⁴, w⁴, u⁴, m⁴ och n⁴ samt i areal innehåller omkring ..... 1,177 ,,

Summa omkring 5,613,1 qv.-m.

Härförutom afstår Kongl. Maj:t och kronan *ej mindre* från den rätt, kronan tilläfventyrs kan ega till den i nuvarande ransakningsfängelsets tomt i kvarteret Mars ingående forna s. k. Lilla Mynthus-tomten, *än äfven* från alla anspråk på till Riddarholmen hörande områden med undantag för nedanskrifna egendomar, nemligen:

1) den aktiebolaget P. A. Norstedt & söner tillhöriga egendomen n:o 18 i kvarteret Riddarholmen;

2) statens jernvägars mark, sådan den nu är inhägnad;

3) Riddarholmskyrkan, sådan den å kartan är utmärkt;

4) nedannämnda kronan dels förut tillhöriga, dels genom detta kontrakt tillagda egendomar:

a) de delar af egendomarna n:ris 2 och 3, n:o 4, n:o 5, n:o 6 och n:o 15 i kvarteret Riddarholmen, Gymnasiigränden, en grändessein och Riddarholmshamnen, som upptagas inom det med bokstäfverna $w^3, x^3, y^3, z^3, a^4, b^4, c^4, d^4, e^4, f^4, g^4, h^4, i^4, k^4, l^4, m^4, u^4, w^4, x^4, b^5, c^5, d^5, e^5, n^3, o^3, p^3, q^3, r^3, s^3, t^3, u^3$ och w^3 betecknade området;

b) det s. k. Kungshuset jemte en dervid belägen del af en öppen plats, å kartan betecknad med bokstäfverna $d^2, e^2, f^2, g^2, h^2, i^2, k^2, l^2, m^2, n^2, o^2, p^2, q^2, r^2, s^2, t^2, u^2, w^2, x^2, y^2, z^2, b^3, c^3, d^3, e^3, f^3, g^3, h^3, i^3, k^3, l^3$ och d^2 ;

c) de delar af egendomarna n:o 7 och n:o 8 i kvarteret Riddarholmen jemte angränsande delar af en öppen plats och Riddarholmshamnen, som upptagas inom området betecknad med bokstäfverna $a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, w, x, a^1, b^1, c^1, d^1, e^1, f^1, g^1, h^1, i^1, k^1, a^3, l^1, o^1, p^1, q^1, r^1, s^1$ och a ; samt

d) de med bokstäfverna $a^2, b^2, c^2, t^1, x^1, z^1$ och a^2 betecknade delarna af egendomarna n:o 12 och n:o 17 i kvarteret Riddarholmen.

Slutligen förbinder sig kronan, jemte det fastställelse meddelas å stadsfullmäktiges den 1 februari 1899 fattade beslut om vidgning af Hamngatan till aderton meters bredd på södra sidan mellan Vestra Trädgårdsgatan och Kungsträdgårdsgatan, ej mindre att ställa till stadens förfogande den för berörda ändamål erforderliga mark, fri från derå stående del af atelierbyggnadsaktiebolagets byggnad, än äfven att för all framtid lemna den återstående ej bebyggda delen af Kungsträdgården mellan Hamngatan och Norrström obebyggd samt förty medgifva, att samma del af Kungsträdgården intages i stadsplanen såsom öppen plats.

2:o.

Deremot afstår Stockholms stad till kronan:

A) med eganderätt

a) den del af Riddarholmshamnen, som å ofvan åberopade karta med promemoria finnes betecknad med bokstäfverna $a, b, c, d, e, f, g, h, i, k$ och a , med en areal af omkring 685 qv.-m.

b) den del af egendomen n:o 7 i kvarteret Riddarholmen, som betecknats med bokstäfverna $h^1, m^1, n^1, o^1, p^1, q^1, r^1, s^1, a, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, w, x, m^5, n^5$ och h^1 samt i areal innehåller omkring 2,750 „

Transport 3,435 qv.-m.

	Transport	3,435	qv.-m.
c)	den del af en mellan det s. k. Kungshuset och egendomen n:o 7 i kvarteret Riddarholmen belägen öppen plats, som är betecknad med bokstäfverna h ¹ i ¹ , k ¹ , a ³ , l ¹ , o ¹ , n ¹ , m ¹ och h ¹ samt i areal innehåller omkring	85	„
d)	den del af Riddarholmshamnen, som betecknats med bokstäfverna n ³ , o ³ , p ³ , q ³ , r ³ , s ³ , t ³ , u ³ , w ³ , x ³ , l ⁵ , k ⁵ , i ⁵ , f ⁵ , e ⁵ och n ³ samt i areal innehåller omkring	3,070	„
e)	den del af egendomen n:o 15 i kvarteret Riddarholmen, som å kartan betecknats med bokstäfverna f ⁵ , g ⁵ , h ⁵ , g ⁴ , h ⁴ , d ⁵ , e ⁵ och f ⁵ samt i areal innehåller omkring	770	„
f)	den del af en mellan egendomarna n:o 4 och n:o 15 i kvarteret Riddarholmen belägen gränddessein, som betecknats med bokstäfverna d ⁵ , h ⁴ , i ⁴ , c ⁵ och d ⁵ samt i areal innehåller omkring	140	„
g)	den del af Gymnasiigränden, som betecknats med bokstäfverna b ⁵ , k ⁴ , l ⁴ , x ⁴ och b ⁵ och som i areal innehåller omkring	290	„

B) stadens evärdeliga dispositionsrätt till den del af tomten n:o 4 i kvarteret Riddarholmen, som å kartan betecknats med bokstäfverna c⁵, i⁴, k⁴, b⁵ och c⁵, med förpligtelse för kronan att fullgöra de med dispositionsrätten följande skyldigheter; innehållande berörda del i areal omkring

640 „

Summa omkring 8,430 qv.-m.

Härförutom betalar staden till kronan ett belopp af en million (1,000,000) kronor.

3:o.

Med afseende å tiden för tillträdet af de i byte gångna egendomarna gälla följande bestämmelser:

De till staden afträdde fastigheterna n:o 1 i kvarteret Vulcanus och n:o 1 i kvarteret Memnon tillträdas, så snart andra lägenheter hunnit beredas för de inom dessa egendomar varande embetslokaler, dock icke senare än den 1 oktober 1910.

Den till staden afträdde mark å Riddarholmen tillträdes till den del, som är obebyggd, så snart detta kontrakt blifvit af samtliga veder-

börande godkändt, samt till den del, som är bebyggd, efter skeende ny-, till- eller ombyggnad, dock senast med 1952 års utgång.

Den för utläggning till Hamngatan erforderliga delen af Kungsträdgården får af staden för berörda ändamål tagas i anspråk, så snart detta aftal blifvit af samtliga vederbörande godkändt, dock att den å denna mark stående del af atelierbyggnadsaktiebolagets hus icke behöfver vara nedrifven förr än till den 1 april 1904.

De till kronan afträdde egendomar och områden tillträdas af kronan senast den 1 oktober 1903 med undantag af dels den för den nya kanslibyggnaden erforderliga delen af Riddarholmshamnen, hvilken icke får tillträdas förr, än nödvändig utvidgning af hamnen på detta ställe blifvit verkställd, eller senast med utgången af år 1904, dels ock den afträdde delen af Gymnasiigränden, hvilken icke får tillträdas förr, än den till staden afträdde delen af egendomen n:ris 2 och 3 i kvarteret Riddarholmen blifvit till staden öfverlemnad, fri från byggnader.

4:o.

De åbyggnader å tomterna n:ris 4 och 7 i kvarteret Riddarholmen, som delvis äro belägna å stadens behållna mark, tillfalla i sin helhet kronan, som eger disponera byggnaden å tomten n:o 4, intill dess staden beslutar Strandgatans utvidgning å detta ställe, och byggnaderna å tomten n:o 7, intill dess de komma att rifvas eller ombyggas.

5:o.

De för kronans blifvande nybyggnader erforderliga terrasseringar af gator och öppna platser äfvensom anläggningen af en i byggnadsförslaget ingående trappa mellan Birger Jarls torg och hamnen bekostas af kronan, hvaremot staden öfvertager och bekostar deras framtida underhåll.

6:o.

Den kronan förbehållna mellangiftssumman en million (1,000,000) kronor utbetalas till kronan, så snart fastigheterna n:o 1 i kvarteret Vulcanus och n:o 1 i kvarteret Memnon blifvit till staden öfverlemnade.

7:o.

Detta stadens erbjudande förfaller, derest icke detsamma före 1902 års utgång af Kongl. Maj:t och kronan antages.

*Öfverintendents-
embetets
yttrande öfver
förslaget.*

Öfver sistberörda förslag till aftal mellan kronan och Stockholms stad har öfverintendentsembetet, efter erhållen befallning, den 3 sistlidne januari afgifvit underdånigt utlåtande, dervid embetet anmält, att embetet icke funnit något att för sin del i detta ärende erinra.

*Departements-
chefens yt-
rande.*

*Behofvet af
nya lokaler för
Kongl. Maj:ts
kansli.*

Den i det föreståendeⁿ lemnade beskrifningen af lokalerna i den byggnad, der flertalet afdelningar af Eders Kongl. Maj:ts kansli för närvarande äro inrymda, och af sjelfva byggnadens beskaffenhet innefattar den mest bindande bevisning om behöfligheten af nya lokaler för detta viktiga embetsverk. Det kan ifrågasättas, om något verk i hufvudstaden är sämre installeradt än Eders Kongl. Maj:ts kansli, och skulle jemförelsen utsträckas så, att den omfattade regeringsbyggnaderna i andra länder, större som mindre, skulle resultatet säkerligen varda, att en alldeles enastående plats blefve vårt kanslihus anvisad. Lyx i inredningen och utstyrseln af en dylik byggnad är icke på sin plats, men säkerligen skall ingen anse den fordran öfverdrifven, att lokalerna i det embetsverk, som utgör medelpunkten för landets förvaltning, icke skola vara så trånga, att i vissa departement byråchef, kanslisekreterare och amanuens måste utföra sitt arbete i ett och samma rum, som dertill ofta är af ytterligt små dimensioner, att vissa departementsbyråer måste inrymmas i små vindskupor, kalla om vintern och varma om sommaren, att i vissa departement väntrum saknas för dem, som söka företräde hos departementschefen, att, om sakkunnige inkallas för att biträda i något departement, ingen möjlighet finnes att der bereda dem plats, ofta till märklig olägenhet för arbetet, att tillräckligt utrymme saknas för förvaring af departementens handlingar, så att dessa tidigare än önskligt vore måste aflemnas till riksarkivet, och, sist men icke minst, att de i departementen förvarade, till stor del oersättliga handlingar till följd af byggnadens ur synpunkten af trygghet mot eldfara otillfredsställande beskaffenhet äro utsatta för ögonskenlig fara af förstörelse. För vissa afdelningar af kansliet har ej längre utrymme kunnat beredas inom kanslihuset, utan hafva lokaler för dem måst förhyras på annat håll.

Att det nuvarande kanslihuset ej redan för längesedan blifvit för sitt ändamål utdömdt, har ej heller berott på förefintligheten af någon tveksamhet i detta afseende, utan derpå att synnerligen stora svårigheter mött att bereda en lämplig byggnadsplats för en ny byggnad för kansliet. Om någon, bör en sådan byggnad hafva ett centralt läge; den måste vara belägen på så kort afstånd som möjligt från kongl. slottet, det nya riksdagshuset och flertalet embetsverk. Tillika är det klart, att ett nytt kanslihus, som måste tilltagas i sådana dimensioner, att det icke inom kort åter varder för trångt, måste komma att utgöra ett byggnadskomplex af betydande dimensioner. Då på den önskade byggnadstomten ställas fordringarne af på en gång centralt läge och betydande utsträckning, säger det sig sjelft, att valet mellan tomter, som ega de erforderliga kvalifikationerna, skall vara ytterst begränsadt. I sjelfva verket finnes allenast *en* så beskaffad tomt, som icke redan är tagen i anspråk för andra byggnader, nemligen norra delen af Kungsträdgården. Väljes icke denna, måste man för ändamålet förvärfva någon tomt, som redan är upptagen af offentliga eller enskilda byggnader. Förslag till uppförande af kanslihus å nämnda del af Kungsträdgården har, såsom jag förut meddelat, blifvit utarbetadt. Frånsedt att byggnadsgrunden är otillfredsställande, erbjuder otvifvelaktigt berörda område i och för sig en lämplig byggnadsplats. Utan synnerligt nödfall läser emellertid kronan icke böra för byggnadsändamål taga i anspråk en af hufvudstadens af ålder mest uppskattade och centralast belägna offentliga platser. Ett sådant nödfall föreligger icke nu, då, utan ökad uppoffring för staten, en för kanslihusbyggnaden lika fördelaktig plats som den nyss angifna kan erhållas. Ett i norra delen af Kungsträdgården uppfördt kanslihus har (med inberäkning af lösen för atelierbyggnadsaktiebolagets hus, men oberäknadt inlösen af vissa tomter, som ansetts böra bibehållas obebygda,) beräknats kosta 4,050,856 kronor 98 öre. Ett kanslihus åter å den plats på Riddarholmen, som nu upptages af kammarrättens och marinförvaltningens hus, skulle, med inberäkning af kostnaden för de andra byggnadsföretag, som komme att föranledas deraf, att den ifrågavarande tomten toges i anspråk för kanslihusbyggnaden, komma att kosta 4,200,856 kronor 98 öre, således något mer än det förra projektet, men för sistnämnda summa skulle man, utom sjelfva kanslihuset, erhålla en ny i alla afseenden ändamålsenlig byggnad för kammarrätten och domänstyrelsen, en dermed visserligen sammanbygd, men för eldfara derifrån isolerad, fullt tidsenlig byggnad för kammararkivet samt en ny lokal för krigshögskolan.

*Svårigheten
att finna lämp-
lig plats för
nytt kanslihus.
Ifrågasatta
tomter för
detsamma.*

*Kammarrät-
tens, domän-
styrelsens och
kammar-
arkivets nu-
varande hus.*

Till den sistnämnda byggnadsfrågan återkommer jag nedan. Det hus, hvori nu kammarrätten, domänstyrelsen och kammararkivet äro inrymda och som måste nedrivas för att bereda plats för det nya kanslihuset, är visserligen åldrigt, men skulle likväl, om ej annan anledning till dess undanrödjande föreläge, fortfarande kunna användas till lokal för kammarrätten och domänstyrelsen, ehuru det naturligtvis är en fördel att erhålla nya och rymliga lokaler i stället för i många afseenden oändamålsenliga och trånga. Helt annat är förhållandet med kammararkivet. Här föreligger en byggnadsfråga, som ovilkorligen i alla händelser tränger till lösning, hvarföre man är fullt berättigad att, vid jämförelse af kostnaden mellan olika byggnadsalternativ för kanslihuset, från kostnaden för det alternativ, som medför uppförandet af en byggnad för kammararkivet, borträkna hela kostnaden för denna och tillgodoräkna alternativet såsom ett företräde, att det bereder möjlighet för en lösning af sistnämnda byggnadsfråga. I detta afseende anhåller jag att få erinra om följande omständigheter.

*Behovet af
nya lokaler för
kammar-
arkivet.*

Upprepade gånger har kammarkollegium i underdåniga skrivelser till Eders Kongl. Maj:t framhållit behovet af nya eller utvidgade lokaler för kammararkivet. De förslag, som i detta afseende af kammarkollegium tid efter annan framställts, hafva emellertid, med undantag af ett, som föranledt till kammararkivets utvidgande med ett i förbindelse med den nuvarande lokalen anordnadtt nytt rum, vid närmare utredning befunnits icke kunna genomföras. Beträffande dessa förslag vill jag i öfrigt nu endast erinra, hurusom kammarkollegium i underdånig skriftelse den 25 februari 1898, efter erhållen kännedom att den byggmästaren J. Anderssons sterbhus tillhöriga fastigheten Strömsborg kunde af statsverket förvärfvas till kammararkiv för ett pris af 430,000 kronor, hemställt, att, derest vid undersökning genom vederbörlig myndighet den å Strömsborg uppförda byggnaden befunnes vara för nämnda ändamål fullt lämplig, nödiga åtgärder måtte vidtagas för inköp och inredning af samma byggnad till lokaler för kammararkivet. Sedan öfverintendents-embetet i anledning häraf afgifvit infordradt underdånigt utlåtande och deri, jemte meddelande att kostnaden för inköp och inredning till kammararkiv af byggnaden å Strömsborg icke komme att understiga ett belopp af 651,000 kronor, mot det föreslagna inköpet framställt anmärkningar i åtskilliga väsentliga delar, fann Eders Kongl. Maj:t vid ärendets föredragning den 15 april 1898 kammarkollegii framställning icke till någon vidare åtgärd föranleda. Visserligen har för afhjelpande af det mest trängande behovet af ökad utrymme för kammararkivet

Eders Kongl. Maj:t den 9 september 1892 förordnat, att vissa i kammararkivet förvarade handlingar skulle öfverflyttas till riksarkivet för att med sistnämnda arkivs handlingar införlifvas samt att såsom deposition finge från kammararkivet efter kammarkollegii bepröfvande öfverlemnas handlingar till ett omfång af 3,000 hyllfot, att förvaras i de af riksarkivet disponerade hvalfven under kongl. slottets nordvestra flygel, men uppenbart är, att med den årligen fortgående tillväxten af kammararkivets handlingar det ökade utrymme, som genom dessa åtgärder kunnat beredas i kammararkivets egna lokaler, nu måste vara åtminstone i det allra närmaste upptaget.

Det är emellertid icke blott i fråga om utrymmet, kammararkivets lokaler måste anses vara otillfredsställande, utan gäller detta, och det i ännu högre grad, om beskaffenheten af samma lokaler. De bristfälligheter, hvilka så i ena som andra afseendet vidlåda kammararkivets lokaler, hafva äfven uppmärksammats af Riksdagens revisorer, hvilka i sin till Riksdagen afgifna berättelse angående verkställd granskning af statsverkets jemte dertill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning under år 1896 anført, bland annat, att revisorerne, som besökt det dels i nedra bottnen i kammarrättens hus samt dels i de s. k. tornrummen och å vinden i gamla kungshuset inrymda kammararkivet, dervid trott sig finna, att det otillfredsställande skick, hvari detta under en längre tid vanvårdade arkiv befunne sig, till en stor del kunde tillskrifvas beskaffenheten af de lokaler, som vore upplåtna för detsamma. Dessas belägenhet på tre olika ställen medförde redan i och för sig afsevärda svårigheter. Besvärade af mörker och delvis af fukt samt i saknad af eldstäder, vore de synnerligen olämpliga till förvaring af arkivhandlingar. Härtill komme, att på grund af arkivets stora omfattning och betydande årliga tillväxt utrymmet måst anlitas i högre grad, än lämpligt varit. Sålunda vore t. ex. hyllorna förlagda så nära hvarandra, att, när akter skulle från högre belägna fack nedtagas, stege ej kunde användas, utan man måste uppstiga på något af närstående hyllas lägre fack, hvarigenom naturligtvis de der förvarade arkivalierna utsattes för skada. Vidare vore afståndet mellan de olika facken i samma hylla på flera ställen så ringa, att arkivalierna måste förvaras i liggande ställning, hvilket medförde stor olägenhet vid deras begagnande, såväl på grund af svårigheten att återfinna desamma som genom deras nötning vid utdragningen och inskjutningen. Att olägenheterna af det bristande utrymmet i arkivet komme att alltmer göra sig gällande, framginge, bland annat, deraf,

att tillväxten af arkivalier alltjemt ökades och för tillfället upptog omkring 80 sträckmeter för år.

För att än ytterligare belysa frågan om det skick, hvari kammararkivets lokaler befinna sig, tillåter jag mig slutligen erinra om hvad i detta afseende förekommer i en af kammarkollegium till Eders Kongl. Maj:t aflåten underdånig skrifvelse af den 10 augusti 1900. I berörda skrifvelse omförmäles, hurusom samtliga i kammararkivet anställde tjänstemän och vaktbetjente med undantag af arkivarien, under framhållande af åtskilliga synnerligen svåra brister, hvarmed kammararkivets lokaler vore behäftade, i skrifvelse till collegium anført, att en längre tids tjenstgöring i så beskaffade lokaler ovilkorligen måste medföra allvar samma rubbningar i helsotillståndet hos den der sysselsatta personalen, hvarigenom tydligtvis jemväl sjelfva arbetet i arkivet blefve lidande, på grund hvaraf och då staten, som aktat nödigt att genom särskild lagstiftning skydda inom industriella yrken anställda arbetare till lif och helsa, svårligen syntes kunna fordra af sina tjänstemän och vaktbetjente, att de vid fullgörande af sina åligganden skulle vistas i lokaler, som vore i så hög grad helsofarliga som de, hvilka af arkivet disponerades, bemålde tjänstemän och vaktbetjente anhölle, att erforderliga åtgärder måtte vidtagas för beredande af en bättre arbetslokal för arkivet. Vidare omnämnes i samma skrifvelse, att arkivarien, med vitsordande af arbetslokalernas synnerligen helsovådliga beskaffenhet, för egen del anført, att det svåraste felet med arkivets lokaler dock vore, att i desamma förvarade ännu återstående delar af arkivets rikhaltiga samlingar inom en icke alltför aflägsen framtid komme att genom en sakta men säkert fortgående förmultning fullständigt tillintetgöras samt att efter hans åsigt, äfven om en eller annan af de anmärkta olägenheterna kunde blifva afhjelpat, de af arkivet nu disponerade lokalerna helt säkert aldrig kunde försättas i sådant skick, att arbetet i dem skulle kunna bedrivas utan men för personalens helsa.

Till ordnande af kammararkivets värdefulla samlingar hafva af Riksdagen anvisats ganska betydliga anslag. För att emellertid de kostnader och det arbete, som nedläggas på ordnandet af berörda samlingar, skola blifva i allo fruktbärande, måste för de ordnade samlingarnes uppställande ovilkorligen finnas att tillgå rymliga och tidsenliga lokaler. Äfven af denna anledning påkallas således nya lokaler för kammararkivet.

*Ifrågasatt
uppförande af
nytt kanslihus*

I valet mellan norra delen af Kungsträdgården och den ifrågasatta delen af Riddarholmen såsom byggnadsplats för nytt kanslihus

synes mig ett gifvet företräde tillkomma den senare. Då de i det föregående omförmälda andra förslagen till byggnadsplatser måst af olika skäl öfvergifvas, skulle alltså det sist framställda Riddarholmsprojektet ensamt qvarstå. Bland de ifrågasatta byggnadsplatser, som på grund af allt för inskränkt utrymme måst öfvergifvas, var äfven, såsom af det förestående framgår, den nuvarande kanslihusTomten. Då det emellertid, för att åt den byggnad, deri Eders Kongl. Maj:ts kansli inrymmes, bevara dess nuvarande, utan tvifvel förträffliga läge, skulle kunna ifrågasättas att i syfte att erhålla en utvidgad byggnadstomt förvärfva och med den nuvarande tomten (qvarteret Vulcanus) förena så väl det angränsande qvarteret Mars, som nu upptages af öfverståthållarembetets hus och Stockholms stads ransakningsfängelse, som den mellan dessa båda qvarter belägna Myntgränden, anhåller jag att härom få yttra några ord.

på den nuvarande kanslihus-tomten tillökad med visst område.

Af en utredning, som jag låtit verkställa, framgår, att qvarteret Mars innehåller en areal af 2,300 qv.-meter och Myntgränden en areal af 427 qv.-meter. Genom förvärfvandet af dessa områden skulle således erhållas ett tomtområde, som sammanlagdt med kanslihusets nuvarande tomt utgör 4,545,70 qv.-meter, hvaraf emellertid till följd af behovet att utvidga Rådhusgrändens nuvarande bredd m. m. endast 4,000 qv.-meter skulle blifva för byggnadsändamålet disponibla. För att en byggnad å detta tomtområde skall kunna bereda det utrymme, som erfordras för ett nytt kanslihus, måste byggnaden uppföras till en höjd af fem våningar. Sjelfva byggnadskostnaden har ansetts komma att uppgå till ungefär samma belopp, som beräknats för uppförande af kanslihus å det område, som nu delvis upptages af kammarrättens och domänstyrelsens hus, eller 2,700,000 kronor. Marken i qvarteret Mars har ansetts ega ett expropriationsvärde af 350 kronor för qv.-meter, motsvarande i rundt tal för hela qvarteret 800,000 kronor. Enligt berörda utredning skulle således å nuvarande kanslihusTomten, tillökad med förenämnda områden, kunna åstadkommas ny kanslihusbyggnad med för ändamålet tillräckligt utrymme. Härvid tillåter jag mig emellertid till en början erinra, att förutsättningen för att å ifrågavarande tomtområde skall kunna åstadkommas en byggnad med erforderligt utrymme är, att byggnaden uppföres till en höjd af fem våningar, men att detta endast till en del låter sig göra, enär tomtområdet delvis gränsar till gata, hvarest enligt gällande bestämmelser, från hvilka i detta fall icke torde böra påkallas undantag, byggnader icke få uppföras till större höjd än tre våningar. Icke heller böra lemnas ur räkningen de svårigheter och kostnader, utförandet af detta byggnads-

förslag skulle komma att medföra derigenom, att under byggnadstiden lokaler måste beredas åt de kansliafdelningar, som nu äro inrymda i kanslihuset. Visserligen skulle, åtminstone så vidt med ledning af omförmälda utredning nu kan bedömas, detta förslag beträffande utgifterna för detsamma komma att ställa sig något billigare än det senast framställda byggnadsförslaget å Riddarholmen jemte andra dermed sammanhängande byggnadsföretag, men denna fördel synes mig mer än uppvägas deraf att, såsom jag i ett annat sammanhang redan framhållit, för det kostnadsbelopp, sistberörda byggnadsförslag beräknats skola medföra, erhållas icke blott ny kanslihusbyggnad, utan äfven nya och tidsenliga lokaler för en del andra embetsverk och institutioner, deribland kammararkivet.

Nytt kanslihus på Riddarholmen och i sammanhang dermed stående byggnadsföretag.

På grund af hvad i det föregående blifvit anfördt anser jag mig till plats för ett nytt kanslihus böra förorda valet af det område å Riddarholmen, som för närvarande upptages af marinförvaltningens samt kammarrättens och domänstyrelsens hus jemte vissa delar af de angränsande tomterna n:ris 4 och 15 i kvarteret Riddarholmen äfvensom af Riddarholmshamnen, såsom varande både den lämpligaste byggnadsplats, som för närvarande torde stå att erhålla, och en i och för sig synnerligen lämplig sådan.

Med valet af nyssnämnda plats för uppförande af ny kanslihusbyggnad följer, att erforderligt hamnutrymme i stället för den del af Riddarholmshamnen, som kommer att tagas i anspråk för kanslihusbyggnaden, måste beredas genom utfyllande af en del af vattenområdet, hvilket arbete enligt det senaste förslaget till bytesaftal med Stockholms stad också skall af staden på dess bekostnad verkställas. För marinförvaltningen beredes lokal genom påbyggnad af postverkets hus vid Rödbodtorget, dit arméförvaltningen skulle förläggas, och för kammarrätten, domänstyrelsen och kammararkivet uppföres ny byggnad å auktionsverkets tomt jemte angränsande mark. Den för ifrågavarande byggnader erforderliga marken skall, i den mån den icke redan disponeras af kronan, enligt nyssnämnda förslag till bytesaftal med Stockholms stad af staden upplåtas.

Förslaget till bytesaftal med Stockholms stad. Stadens villkor. Tomtregleringen på Riddarholmen.

Ehuru för genomförande af de af mig nu förordade byggnadsföretagen från Stockholms stads sida krävas betydande uppoffringar af mark och penningar utöfver hvad stadens första anbud innefattade, har staden likväl med ett tillmötesgående, som är värdt erkännande, förklarat sig villig att underkasta sig dessa uppoffringar. Också torde det

väl svårligen kunna bestridas, att det af staden senast afgifna förslaget till bytesaftal är för kronan fördelaktigt. Beträffande de villkor, som af staden enligt berörda förslag till bytesaftal uppställts för de af staden enligt samma förslag kronan gjorda erbjudanden, torde, hvad först angår stadens fordran att af kronan med eganderätt erhålla den för genomförande å Riddarholmen af vissa gaturegleringar erforderliga mark, något ej vara att från kronans sida erinra. Visserligen ingår i den mark, som för berörda ändamål skall till staden afträdas, äfven sådan, som för närvarande delvis upptages af Riksdagens och riksgäldskontorets hus, men då tiden, inom hvilken de bebyggda tomtdelarne senast skola till staden afträdas, infaller först efter femtio år, synes med allt skäl kunna antagas, att nyssnämnda båda hus redan före utgången af omförmälda tid komma att befinna sig i sådant skick, att deras bibehållande icke låter förena sig med ett ekonomiskt tillgodogörande af de värdefulla tomter, hvarå de äro uppförda, utan att de måste borttagas och ersättas med andra, ur nyssnämnda synpunkt anordnade byggnader.

Att Stockholms stad velat åt staden såsom öppen plats bevara den icke bebyggda delen af Kungsträdgården mellan Hamngatan och Norrström lär väl befinnas helt naturligt, och då de af staden till kronan gjorda utfästelserna innefatta fullt vederlag äfven för den servitut, som genom kronans tillförbindande att för all framtid lemna berörda område obebyggt kommer att belasta Kungsträdgården, torde hvad staden i denna del påyrkat icke böra möta gensägelse. Beträffande hvad öfverintendentsembetet i förenämnda underdåniga skrifvelse den 27 mars 1900 anført i fråga om underhållet för framtiden af Kungsträdgården anser jag mig böra nämna, att enligt ett mellan nämnda embetsverk, å Eders Kongl. Maj:ts och kronans vägnar, samt Stockholms stads drätsel-nämnd den 24 mars 1876 upprättadt kontrakt, som skulle gälla från den 1 påföljande april och anses förnyadt för ett år i sender, räknadt från den 1 april, så vida det ej före utgången af nästföregående mars månad af endera kontrahenten uppsades, drätsel-nämnden förbundit sig att i angifna hänseenden ombesörja vården om torget från Hamngatan till Strandgatan utmed Norrström mot ersättning i ett för allt af 5,000 kronor för år, att utgå af statsanslaget till byggnader och reparationer. I händelse bytesaftalet med Stockholms stad godkännes och Kungsträdgården följaktligen såsom öppen plats intages i stadsplanen, har det ansetts såsom en gifven följd af aftalet i denna del, att berörda kontrakt kommer att af kronan uppsägas och att staden således måste utan bidrag från staten öfvertaga underhållet för framtiden af Kungsträd-

*Kungsträd-
gården.*

gården. Med afseende härå har något särskildt förbehåll om stadens skyldighet i berörda afseende icke heller ansetts vara behöfligt.

*Arméförvalt-
ningens tomt.*

Den byggnad, som nu disponeras af arméförvaltningen, befinner sig i ett synnerligen bristfälligt skick. Med afseende härå och då annan lämplig lokal för nämnda embetsverk står att erhålla i postverkets hus vid Rödbodtorget, bör öfverlåtande till Stockholms stad af arméförvaltningens tomt icke heller medföra någon olägenhet för kronan.

*Atelierbygg-
nadsaktie-
bolagets hus.*

Bland de förpligtelser, kronan genom det ifrågasatta aftalet med Stockholms stad vidare skulle komma att ikläda sig, ingår, att, jemte det fastställelse meddelas å Stockholms stadsfullmäktiges beslut om utvidgning af Hamngatan till 18 meter på södra sidan mellan Vestra Trädgårdsgatan och Kungsträdgårdsgatan, till stadens förfogande ställes den för berörda ändamål erforderliga mark fri från derå stående del af atelierbyggnadsaktiebolagets byggnad. Med afseende å denna bestämmelse anser jag mig beträffande nämnda byggnad böra erinra, att, sedan åtskilliga personer i en till Eders Kongl. Maj:t ingifven underdånig ansökning anhållit, att till det bolag, som för ändamålet kunde komma att bildas, en i ansökningen närmare angifven plats i nord-vestra hörnet af Carl XIII:s torg måtte upplåtas för uppförande af en till konstexpositioner, målareateljier m. m. afsedd byggnad, genom nådigt bref den 21 april 1865 medgifvits, att förenämnda plats finge för ändamålet tills vidare och intill dess annorlunda kunde varda i nåder förordnad upplåtas mot en årlig afgäld till kronan af 300 rdr samt i öfrigt på vilkor, bland andra, att, derest tomten framdeles skulle finnas vara för något statens ändamål behöflig och således till följd af derom meddeladt nådigt beslut komma att till kronan återställas, bolaget skulle ega att för derå då varande byggnad af kronan erhålla lösen till belopp motsvarande anläggningskostnaden enligt de deröfver upprättade, verifierade byggnadsräkningarna, hvilka, för att vid sådan likvid tjena till efterrättelse, borde hos öfverintendentsembetet deponeras.

Den sålunda ifrågasatta byggnaden blef sedermera uppförd af atelierbyggnadsaktiebolaget; och, enligt hvad den till öfverintendentsembetet öfverlemnade räkenskapen rörande kostnaden för byggnadens uppförande utvisar, uppgick berörda kostnad till 100,856 r:dr 98 öre rmt. Detta belopp utgör således den lösesumma, kronan har att till bemälda bolag erlægga för byggnaden, i händelse tomten skulle finnas vara för något statens ändamål behöflig.

På grund af nyssnämnda bestämmelse i förslaget till bytesaftal med Stockholms stad måste således, derest aftalet kommer till stånd, atelierbyggnaden af kronan inlösas. Då emellertid af skäl, som jag nu vill nämna, inlösen af nämnda byggnad påkallas för ett statens eget ändamål, som äfven med iakttagande af det af staden uppställda vilkoret, att till staden måtte upplåtas för Hamngatans utvidgande erforderlig del af atelierbyggnadstomten, kan behörigen tillgodoses, torde berörda villkor icke få anses vara för kronan betungande.

Det statens ändamål, hvarpå jag med mitt nyssberörda yttrande syftade, afser beredande af ny lokal för krigshögskolan. Enligt hvad jag inbemtat, föreligger nemligen förslag till omorganisation af nämnda högskola, i syfte att sätta densamma i tillfälle att kunna mottaga ett väsentligt större antal elever än för närvarande och att för sådant ändamål kunna börja en lärokurs hvarje år, under det att med den nuvarande organisationen en kurs kan börja endast hvart annat år. Nämnda, af arméns omorganisation påkallade utvidgning af läroverket förutsätter dock med nödvändighet, att för detsamma anskaffas en större lokal än den, hvaröfver läroverket nu disponerar. Enligt hvad förut nämnts, har öfverintendentsembetet ansett, att den del af atelierbyggnaden, som komme att återstå, sedan Hamngatan erhållit den för gatan afsedda bredden af 18 meter, kunde för en kostnad af omkring 100,000 kronor anordnas för inrymmande af krigshögskolan. På detta sätt skulle således åt krigshögskolan kunna beredas det ökade utrymme, hvaraf densamma är i behof och som icke kan erhållas i generalstabens hus, der skolan nu har sin lokal.

*Behofvet af
ny lokal för
krigshög-
skolan.*

Då tomten, å hvilken atelierbyggnaden är uppförd, är behöflig för krigshögskolan, eger kronan jemlikt nådiga brefvet den 21 april 1865 inlösa byggnaden för ett belopp, motsvarande anläggningskostnaden, eller 100,856 kronor 98 öre. Kostnaden för byggnadens inlösen och anordnande till lokal för krigshögskolan skulle således komma att uppgå sammanlagdt till omkring 200,856 kronor 98 öre.

Enligt punkt 1:o i förslaget till bytesaftal skulle Eders Kongl. Maj:t och kronan afstå från den rätt, kronan tilläfventyrs kunde ega till den i nuvarande ransakningsfängelsets tomt i kvarteret Mars ingående forna s. k. lilla mynthustomten.

*Ransaknings-
fängelsets
tomt.*

Med denna tomt förhåller sig på följande sätt.

Stockholms stads ransakningsfängelse, fullbordadt år 1852, är uppförd på tomterna n:ris 3 och 5 i kvarteret Mars, enligt designation af den 21 juni 1851 sammanlagdt innefattande en areal af 5,413,2 kvadrat-

alnar, af hvilka på tomten n:o 3 belöpa 1,570 kvadratalnar och på tomten n:o 5 återstoden, eller 3,843,2 kvadratalnar. Vid den tid, då fråga uppstod om fängelsets uppförande på den ifrågavarande platsen, tillhörde tomten n:o 3 Stockholms stad, hvaremot tomten n:o 5, den s. k. lilla mynthushtomten, tillhörde kronan och användes dels till boställe åt vissa tjenstemän vid myntverket, dels till upplagsplatser för detta verks vedförråd. Sedan vid 1840—41 årens riksdag motion blifvit väckt derom, att sistnämnda tomt med derå uppförda byggnader måtte antingen genom köp eller byte kunna upplåtas till Stockholms stad i anseende dertill att denna tomt vore den enda tjenliga, hvarå staden efter underdomstolarnes nyligen tillvägabragta sammanslagning till en domstol, som vore förlagd till rådhuset, kunde låta uppföra nya högst behöfliga ransakningshäkten, förklarade Rikets Ständer i underdånig skrifvelse den 5 juni 1841, att, enär omförmälda plats icke vore för kronan behöflig vidare än till boställsrum för en del af de vid Myntet anställde tjenstemän och för upplag af ved, hade Rikets Ständer för deras del ansett, att intet hinder borde möta för denna tomts upplåtande till Stockholms stad mot det vilkor, att staden till dem, som då hade sig tillagda boställen i lilla mynthuset, betalade nöjaktig hyresersättning, så länge dessa personer innehade de tjenester, hvilka berättigat dem till dessa boställsförmåner, jemte det staden borde tillhandahålla kronan en för upplag af Myntets ved tjenlig plats, inhägnad, planerad och i ändamålsenligt skick, äfvensom att de för det dåvarande å tomten uppförda byggnader, såsom staten tillhöriga, nedtoges för statens räkning och deraf inflytande behållningen tillfölle statsverket.

I samma skrifvelse meddelade Rikets Ständer, att de i anledning af nådig proposition angående anvisande af ett extra statsanslag för länsfängelsernas ombyggnad beslutit till Kongl. Maj:ts disposition ställa ett extra statsanslag af 300,000 riksdaler banko, att användas till fängelsebyggnader i Stockholm och rikets öfriga städer, i den mån Kongl. Maj:t funne det af behovet påkalladt, likväl så, att för fängelsebyggnaden i Stockholms stad högst användes det för förut omförmälda fängelsebyggnad beräknade kostnadsbeloppet 170,000 riksdaler banko.

Under de närmast följande åren egde ytterligare utredning af fängelsebyggnadsfrågan rum, hvarefter öfverståthållareembetet med underdånig skrifvelse den 24 november 1845 till fastställelse öfverlemnade upprättadt ritningsförslag, i sammanhang hvarmed embetet, i fråga om villkoren för öfverlåtelsen till staden af den kronan tillhöriga del af den föreslagna byggnadsplatsen, eller den s. k. lilla mynttomten,

under åberopande af ett utaf stadens drätselkommission afgifvet yttrande, hemstälde, att staden måtte få inköpa denna tomt med åbyggnader för en summa i ett för allt af 25,000 riksdaler banko eller ock, om sådant ej kunde i nåder bifallas, tomten upplåtas till staden mot de för sådan händelse af drätselkommissionen alternativt erbjudna villkor, hvilka öfverensstämde med dem, som af Rikets Ständer därför blifvit föreskrifna. Denna underdåniga skrifvelse föredrogs den 23 januari 1846 inför Kongl. Maj:t, dervid, enligt nådigt bref samma dag till öfverståthållareembetet, Kongl. Maj:t, då enligt de utlåtanden och upplysningar, som ej mindre öfverståthållareembetet än Stockholms magistrat och drätselkommission i denna sak afgifvit, det måste antagas, att någon på det hela mera tjenlig plats för uppförande af det nya högst behöfliga ransakningshäktet icke kunde erhållas än ofvanberörda fängelsetomt, funnit godt bifalla, att samma tomt finge åt Stockholms stad för ifrågavarande ändamål upplåtas, äfvensom Kongl. Maj:t i nåder antagit stadens, med förbehåll om befrielse från skyldigheten att till innehafvarne af boställen på lilla mynttomten utgifva hyresersättningar och anskaffa upplagsplatser för myntets ved samt om dispositionsrätt öfver de gamla byggnaderna på tomten, senast gjorda och efter all anledning för statsverket fördelaktiga anbud af 25,000 riksdaler banko i ett för allt, med rättighet för staden att, så fort ske kunde, taga tomten och lägenheterna i besittning, dock ej annorlunda, än att nödigt och billigt rådrum lemnades så väl för dåvarande boställsinnehafvarnes afflyttning, efter åtnjutande af rätter uppsägningstid, som ock för myntverket att anskaffa annan tjenlig vedgård; och borde omförmälda ersättningssumma 25,000 riksdaler till Kongl. Maj:ts och rikets statskontor inbetalas vid tomtens afträdande.

Såsom af förestående redogörelse inhemtas, blef vid upplåtelsen af den ifrågavarande tomten till Stockholms stad naturen af den gjorda upplåtelsen icke fullt klart och bestämdt angifven. Å ena sidan säges i det nådiga brefvet af den 23 januari 1846, genom hvilket upplåtelsen medgafs, endast att tomten »för ifrågavarande ändamål», d. v. s. för fängelsebyggnaden, upplåtes åt Stockholms stad mot en viss bestämd »ersättningssumma». Å andra sidan synes upplåtelsen under den närmaste tiden derefter hafva uppfattats såsom en försäljning. I handlingar, under år 1846 utgångna så väl från statskontoret som från Stockholms stads drätselkommission, talas om »köpeskillingen», »köpesumman» och »betalningen» för tomten; i nämnda kommissions protokoll för den 4 februari 1846 omnämnes stadens »eganderätt» till egendomen; och i den till 1847—1848 årens Riksdag afgifna berättelse om hvad i rikets styrelse

sig tilldragit meddelas, att den ifrågavarande tomten blifvit för uppförande af en ny fängelsebyggnad »till Stockholms stad försäld».

Omnämnas bör derjemte, att mellan Stockholms stadsfullmäktige och fångvårdsstyrelsen råder meningsskiljaktighet derutinnan att, enligt stadsfullmäktiges åsigt, Stockholms stad icke eger skyldighet att i sitt ransakningsfängelse förvara sådana kronofångar, som hafva att undergå förvandlingsstraff för böter, medan åter fångvårdsstyrelsen förmenar, att sådan skyldighet åligger staden, hvilken mening grundats dels på äldre historiska förhållanden, dels på den omständighet att staten med ett betydligt belopp bidragit till kostnaden för det nuvarande ransakningsfängelsets uppförande. Då emellertid upplåtelsen af den s. k. lilla myn্থustomten skett utan vilkor af någon sådan skyldighet, lär ett förklarande att kronan afstår från den rätt kronan tilläfventyrs kan ega till nämnda tomt icke kunna inverka på en framtida lösning af frågan om skyldighet för Stockholms stad att i sitt ransakningsfängelse inrymma s. k. bötesfångar.

Jag finner icke något att erinra mot afgifvande af den ifrågasatta förklaringen.

*Tiden för
byggnadsföretagens
fullbordande.*

Beträffande tiden, inom hvilken de af mig förordade byggnadsföretagen kunna förväntas blifva färdiga, anhåller jag att få meddela, att arbetena å den nya byggnaden för kammarrätten, domänstyrelsen och kammararkivet äro afsedda att begynna den 1 oktober 1903 och vara afslutade så tidigt, att embetsverken kunna inflytta i den nya byggnaden den 1 oktober 1906. Derefter skulle rifningen af så väl kammarrättens och domänstyrelsens som ock marinförvaltningens nuvarande hus börja den 1 januari 1907. Att vid denna tid hafva verkställt de för inrymmande af marinförvaltningen och arméförvaltningen erforderliga påbyggnads- och ändringsarbetena å det nuvarande posthuset vid Rödbodtorget torde icke möta något hinder, enär det nya posthuset vid Vasagatan antagligen varder färdigt redan under hösten år 1903. Det nya kanslihuset måste vara uppfördt och inredt i god tid före den 1 oktober 1910, vid hvilken tid, enligt bytesaftalet med Stockholms stad, den gamla kanslihusbyggnaden skall senast öfverlemnas till staden. Vidkommande de arbeten å atelierbyggnadsaktiebolagets hus, som påkallas af husets anordnande till lokal för krigshögskolan, kunna desamma utföras under något af de närmaste åren, efter det huset varder af kronan inlöst. Den tid, under hvilken ifrågavarande byggnadsföretag successivt skulle komma till utförande, har sålunda beräknats till åtta år.

Kostnaden för de nu ifrågasatta byggnadsföretagen har, enligt hvad förut blifvit nämndt, beräknats uppgå till följande belopp, *Kostnaden och sättet för dess bestridande.* nemligen:

för uppförande af nytt kanslihus å det område af Riddarholmen, som för närvarande upptages af marinförvaltningens samt kammarrättens och domänstyrelsens hus jemte vissa delar af angränsande tomterna n:ris 4 och 15 i kvarteret Riddarholmen äfvensom af Riddarholmshamnen	kronor 2,700,000: —
„ uppförande å tomten n:o 7 i kvarteret Riddarholmen jemte angränsande mark af nytt hus för kammarrätten, domänstyrelsen och kammarsarkivet	„ 1,000,000: —
„ påbyggnad och ändring af postverkets hus vid Rödbodtorget för inrymmande af arméförvaltningen och marinförvaltningen	„ 300,000: —
„ inlösen af atelierbyggnadsaktiebolagets hus i nordvestra hörnet af Kungsträdgården och ombyggnad af huset till lokal för krigshögskolan	„ 200,856: 98
<hr/> Summa kronor 4,200,856: 98.	

Till betäckande af en del af denna kostnad förefinnes en redan nu disponibel tillgång, beträffande hvars tillkomst jag får erinra om följande. Med bifall till en af Eders Kongl. Maj:t gjord framställning beslöt 1875 års Riksdag, att de af veterinärinstitutet då disponerade tomterna i kvarteren Edelman mindre och Krabaten i Stockholm med der befintliga byggnader finge, när institutet blifvit till den för detsamma afsedda nya lokal förflyttadt, försäljas. Ehuru veterinärinstitutets förflyttning till sin nya lokal verkställes den 1 oktober 1880, blef likväl af flere orsaker försäljningen af berörda tomter fördröjd och de å tomterna befintliga lägenheterna uthyrdes för kronans räkning. Med erinran att enligt 1875 års Riksdags förenämnda beslut vidare vore bestämdt, att behålla köpeskillingen för veterinärinstitutets förra tomter skulle aflemnas till riksgäldskontoret och sålunda användas till afbetalning å statsskulden, anmälde inför Eders Kongl. Maj:t den 24 februari 1893 chefen för finansdepartementet, att han funne tiden då vara inne att till försäljning utbjuda sagda tomter, men att omständigheter förekomme, som enligt hans tanke gjorde det önskligt, att frågan om användningen af köpeskillingen för tomterna komme under för-

nyad ompröfning. Departementschefen framhöll nemligen angelägenheten deraf, att erforderliga lokaler blefve beredda sådana statens embetsverk i hufvudstaden, som saknade egna lokaler eller hvilkas lokaler vore alltför tränga eller eljest olämpliga; och på sätt redan blifvit nämndt, betonade departementschefen dervid särskildt, att på grund af de förefintligen bristerna vid kanslihuset frågan om beredande af ny lokal för Eders Kongl. Maj:ts kansli inom en nära liggande framtid måste kräfvat sin lösning. Vid sådant förhållande föreslog departementschefen, att den blifvande köpeskillingen för veterinärtomterna måtte afsättas till en fond för anordnande af lokaler för statens embetsverk i hufvudstaden; och beslöt Eders Kongl. Maj:t att i sådant afseende till Riksdagen aflåta framställning. I skrifvelse den 2 maj 1893 anmälde Riksdagen, att Riksdagen, med bifall till Eders Kongl. Maj:ts berörda framställning, medgifvit, att inflytande köpeskillingar för omförmälda tomter finge inlevereras till statskontoret för att derstädes förvaltas och förräntas såsom en särskild »fond för anordnande af lokaler för statens embetsverk i hufvudstaden», att af Eders Kongl. Maj:t, efter inhämtande i hvarje särskildt fall af Riksdagens medgifvande, för sagda ändamål disponeras.

Sedan veterinärinstitutets förra tomter samtliga blifvit försälda, hafva köpeskillingarne ingått till nyssberörda fond, till hvilken jemväl, enligt Riksdagens vid särskilda tillfällen lemnade medgifvanden, influtit köpeskillingarne för vissa smärre å stads område eller i grannskapet af stad belägna kronolägenheter.

På framställning af Eders Kongl. Maj:t medgaf 1897 års Riksdag, att af behållningen å fonden finge disponeras ett belopp af 73,000 kronor till restaurering utvändigt af det så kallade gamla kungshuset i Stockholm. I öfrigt har icke någon anvisning blifvit gjord å ifrågasvarande fond, hvilken vid 1901 års slut egde en behållning af 1,182,636 kronor 42 öre.

Om till bestridande af kostnaderna för uppförande af ny byggnad för Eders Kongl. Maj:ts kansli å det af mig förordade området af Riddarholmen och utförande af omförmälda i samband dermed stående byggnadsföretag, hvilka kostnader beräknats till ..... kronor 4,200,856: 98 finge användas:

dels förenämnda behållning å fonden för anordnande af lokaler för statens embetsverk i hufvudstaden ..... kronor 1,182,636: 42

Transport kronor 1,182,636: 42 kronor 4,200,856: 98

Transport kronor 1,182,636: 42   kronor 4,200,856: 98
 dels ock de medel, som enligt
 förslaget till bytesaftal
 med Stockholms stad
 skulle af staden till-
 handahållas, ... „ 1,000,000: — „ 2,182,636: 42
 skulle alltså erfordras ytterligare ..... kronor 2,018,220: 56
 eller i afjemnadt tal 2,000,000 kronor.

Det bör erinras, att det nyssberörda beloppet, 1,000,000 kronor, som skall af Stockholms stad tillhandahållas, icke utfaller förr än vid den åttaåriga byggnadstidens slut, men hinder torde icke möta för statskontoret att under de sista åren af byggnadstiden förskjuta ett motsvarande belopp.

Enligt hvad jag nyss erinrat, är tiden, inom hvilken ifrågavarande byggnadsföretag kunna förväntas blifva i sin helhet fullbordade, beräknad till åtta år. Då sistnämnda belopp af 2,000,000 kronor icke behöfver i sin helhet vara att tillgå vid tiden för byggnadsarbetenas påbörjande, har, med hänsyn jemväl till beloppets storlek, en fördelning af detsamma på vissa år, motsvarande de beräknade byggnads-åren, ansetts lämpligen kunna och böra ega rum. I öfverensstämmelse härmed har också Eders Kongl. Maj:t i den till innevarande års Riksdag aflåtna nådiga propositionen angående statsverkets tillstånd och behof föreslagit Riksdagen att för ifrågavarande byggnadsföretag bevilja ett extra anslag till belopp af 2,000,000 kronor, att utgå under åtta år, och deraf för år 1903 anvisa en åttendedel eller 250,000 kronor.

Slutligen anser jag mig böra erinra, att till betäckande af kostnaderna för ifrågavarande byggnadsföretag en tillgång kan påräknas äfven i de räntemedel, som under innevarande år och sedermera under byggnadstiden kunna komma att tillföras fonden för anordnande af lokaler för statens embetsverk i hufvudstaden. Vid beräkningen af det för byggnadskostnaderna erforderliga beloppet har också hänsyn tagits till denna tillgång, i det att det anslag, som af Riksdagen äskats, ansetts kunna afjemnas nedåt med ett belopp af 18,220 kronor 56 öre eller från 2,018,220 kronor 56 öre till 2,000,000 kronor. Endast i ett afseende torde dock för närvarande Riksdagens medgifvande till disposition af framdeles uppkommande tillgångar å fonden böra inhemtas. Enligt förslaget till bytesaftal med Stockholms stad skall staden till kronan afstå, bland annat, en del af egendomen n:o 4 i kvarteret Riddarholmen, hvilken

egendom nu af staden innehafves med evärdelig besittningsrätt, mot det att kronan öfvertager den staden åliggande skyldigheten att för egendomen till finska församlingen betala en årlig afgäld af 1,000 kronor. Till bestridande af denna utgift hafva omförmälda räntemedel ansetts böra jemväl lemna tillgång. Derest de af mig förordade byggnadsföretagen komma till utförande, lärer åtgärd böra vidtagas i syfte att med finska församlingen träffa uppgörelse om befrielse för kronan från afgäldens erläggande mot det att kronan till församlingen erlägger ett afgäldens kapitalvärde motsvarande belopp. För närvarande och till dess sådan uppgörelse kommer till stånd torde emellertid, hvad angår omförmälda med byggnadsföretagen sammanhängande utgift, räntemedlen endast så till vida behöfva tagas i beräkning, att af dem bör tills vidare få användas hvad som erfordras för den årliga afgäldens erläggande.

*Departements-
chefens hem-
ställan.*

Under åberopande af hvad jag i ämnet anført, hemställer jag i underdånighet, att Eders Kongl. Maj:t måtte i nådig proposition föreslå Riksdagen att, med godkännande af det utaf Stockholms stadsfullmäktige i deras förenämnda underdåniga yttrande af den 12 december 1901 framställda förslag till bytesaftal mellan kronan och Stockholms stad, medgifva,

dels att till betäckande af en del af kostnaden för uppförande af ny byggnad för Eders Kongl. Maj:ts kansli, för uppförande af nytt hus för kammarrätten, domänstyrelsen och kammrararkivet, för påbyggnad och ändring af postverkets hus vid Rödbodtorget i och för inrymmande i detta hus af lokaler för arméförvaltningen och marinförvaltningen samt för inlösen af atelierbyggnadsaktiebolagets hus i nordvestra hörnet af Kungsträdgården och husets anordnande till lokal för krigshögskolan må användas ej mindre behållningen vid 1901 års slut, 1,182,636 kronor 42 öre, å fonden för anordnande af lokaler för statens embetsverk i hufvudstaden, än äfven det belopp, 1,000,000 kronor, som, enligt förberörda bytesaftal, skall af Stockholms stad tillhandahållas,

dels ock att, för gäldande af ofvan omförmälda årliga afgäld af 1,000 kronor till finska församlingen, af de räntemedel, som under år 1902 och derefter kunna komma att tillföras nyssnämnda fond, må tills vidare användas erforderligt belopp.

Hvad föredragande departementschefen sålunda hemstält, deri statsrådets öfriga ledamöter instämde,

behagade Hans Maj:t Konungen gilla och bifalla; och skulle nådig proposition till Riksdagen aflåtas af den lydelse, bilagan litt. — vid detta protokoll utvisar.

Ex protocollo:

Hugo Malm.

Bilaga.

Till Herr Statsrådet och Chefen för Kongl. Finansdepartementet!

Enligt oss den 27 Januari detta år meddeladt uppdrag, hafva vi nedanskrifne dag verkställt besigtning inom Kongl. Kanslihuset och dervid genomgått dess samtliga embetslokaler, bostäder, källare och vindar samt få härmed afgifva följande utlåtande, beträffande

1:o) huruvida sjelfva byggnaden befinner sig i det skick, att dess framtida bestånd kan anses tryggadt, och

2:o) huruvida byggnaden erbjuder erforderlig trygghet mot eldfara för de viktiga och delvis oersättliga handlingar, som der förvaras.

Tomten, som tillhör statsverket, upptager hela kvarteret »Vulcanus» och innehåller enligt designation af den 4 Juli 1849 5,158 $\frac{1}{4}$ qv.-alnar, eller 909,42 qv.-meter. Å densamma finnes uppförd en större byggnad och norr derom, mot sjön, en mindre, med den förra sammanhängande byggnad.

Hufvudbyggnaden, som har en stor kringbygd gård, består af en hvälfd källarevåning, som sträcker sig under gården och den allra största delen af byggnaden; bottenvåning och två öfvervåningar samt vind, som till större delen är inredd till rum och är tillgänglig å två stentrappor med brandkupor och jerndörrar samt å tvenne mindre kommunikationstrappor, försedda med jerndörrar och plåtkupor mot vinden. Dessa senare två trappor hafva på sista tiden tillkommit genom nödvändigheten att bereda ökad utrymme för Kongl. Finans- och Civildepartementena, hvilket ej kunnat ske på annat sätt än genom att inreda än flera eldrum i vinden.

Å takstolarnes hanbjelkar är delvis en öfre vindsbotten.

I källaren finnes en vaktmästarebostad, en tvättstuga och ett klosettrum, för öfrigt utrymme för bränsle m. m. Alla lokaler med eldstäder i våningarne och vinden användas till embetsrum, utom ett rum och kök i bottenvåningen, som användes till portvaktslägenhet,

ett rum och kök i vinden, som är bostad för en vaktmästare, och några vindsrum, som begagnas till arkiv.

Den mindre byggnaden, norr om föregående, saknar källare samt innehåller två våningar och en medelst trätrappa tillgänglig, låg vind utan brandbotten. Denna byggnad inrymmer i bottenvåningen sex vaktmästarebostäder, hvardera om ett rum och kök, samt i öfre våningen embetsrum.

1:o) I frågan om husens bestånd antecknas härnedan de brister, som vi vid besigtningen anmärkt i de olika lokalerna, hvilkas nummer synas å bifogade planritningar. *)

Hufvudbyggnaden.

Källaren.

N:o 3. I mellanmuren mot den gamla spiraltrappan syntes en stor spricka;

N:ris 9 och 24. Här finnas sprickor i hvalfven;

I N:o 30. Synes en spricka tvärs öfver tunnhvalfvet.

Detta sänker sig norrut och är, jemte de öfriga fyra, under gården belägna hvalfven, slaget af sandsten i halfcirkelform. Vid dörren är norra muren, som det syntes tillfölje af stark belastning, klufven i längdrigtningen, hvilket äfven observerades vid några af de andra dörrarne mot korridoren i samma mur.

I N:o 31 är hvalfvet afbrustet tvärs öfver;

I N:o 32 d:o d:o på två ställen;

I N:o 34 observerades äfven sättningar.

Bottenvåningen.

I N:o 51 $\frac{1}{2}$ befans i golfvet en stark sänkning mot norr;

I N:o 71 d:o d:o stark lutning mot vester;

I N:ris 73 och 74 lutar äfven golfvet starkt mot vester, hvarjemte hjertmuren är afsprucken öster om den stora stjärkringen;

Muren mellan N:ris 79 och 80 har sprickor, likaså muren mellan N:o 80 och yttre förstugan.

Våningen 1 trappa upp.

Rummet N:o 85 har blifvit deladt i två, *a* och *b*, och ett plåtrör draget från det östligaste till rökröret i vestra muren;

---

*) Dessa planritningar förvaras i Kongl. Finansdepartementet.

Korridoren N:o 86 uppvärmes med en jernkamin, likaledes med draget plåtrör;

Genom N:o 92 går ett plåtrör draget från kakelugnen i N:o 91;

I förstugan N:o 93 lutar golfvet mot N:o 94;

I N:o 95 lutar golfvet starkt norrut;

Från kakelugnen i N:o 100 är plåtrör draget till skorstensstocken i N:o 101.

Våningen 2 trappor upp.

I N:o 123 är stark lutning mot vester;

I N:ris 127 och 129 luta golfven starkt mot nordvest och söder;

I N:o 132 lutar golfvet norrut;

I N:o 134 d:o vester och söderut;

Muren mellan N:o 130 och 134 lutar icke obetydligt vesterut;

I N:o 135 och 136 märkes lutning norrut;

I N:o 138 lutar golfvet mot öster;

I N:o 139 finnes stark lutning mot vester;

I N:o 141 lutar golfvet vesterut;

I N:o 142 d:o d:o österut;

I N:o 145 d:o d:o norrut;

I N:o 146 d:o d:o d:o ;

I N:o 148 d:o d:o österut;

I N:o 149 d:o d:o söderut.

I vinden.

Observerades stark sänkning i bjelklaget vid N:o 151 *a* och *b*, beroende deraf att bjelkarne, som vid undersökning befunnits friska, ligga fritt från yttermur till yttermur samt, utom trossfyllning och brandbotten, äfven hafva att uppbära der förvarade handlingar.

Det yttre.

Norra façaden, mot sjön.

Vid 2:dra fönsterraden från öster finnas sprickor i bröstvärns-murarne upp igenom huset och i taklisten.

Norra façaden mot bakgården.

Starka sprickor finnas i bröstvärnen upp igenom huset vid 2:dra, 3:dje och 4:de fönsterraden från nordost.

Vestra façaden, mot Myntgränden.

Här synes stark brytning i bröstvärnen vid 2:dra och 3:dje fönster-raden från norr samt ändå starkare vid 1:sta d:o från söder, der brytningen sträcker sig ner i stenfoten.

Södra façaden, mot Myntgatan.

Här synes stark brytning i bröstvärnen upp igenom huset vid 2:dra, 3:dje, 4:de, 5:te, 6:te, 7:de och 8:de fönstren från vester samt vid 1:sta fönstret från öster. Stenfoten, som äfven varit sönderbruten, har blifvit reparerad.

Façaden mot öster, under kolonnaden, har stora sprickor i norra och södra fönsterraderna.

I förstugan, eller genomgången N:o 38, finnas åtskilliga starka brytningar i norra muren, hvilka äfven synas i förstugan N:o 81, 1 trappa upp.

Stora gården.

Å alla fyra mot gården vettande yttermurarne finnas starka sprickor, synnerligast å norra husets södra mur.

Den mindre byggnaden.

I det inre, som nyligen blifvit repareradt, observerades ej andra brister, än att golfvet i N:o 65 lutar mot norr och att fönsterbröstvärnen mot gården visa sänkning åt samma håll.

Å husets yttersida mot Myntgränden synes stark brytning jemte sprickor i bröstvärnen vid 2:dra, 3:dje, 4:de och 5:te fönstren från söder.

De omnämnda bristerna härröra till största delen från sättningar i grunden, hvilka äfven föranleda otätheter i murar och fönster, men bero äfven deraf, hvad stora huset beträffar, att detta, som förr varit användt för andra ändamål, senare blifvit ändradt, hvarvid en del cloissonväggar och eldstäder med dragna plåtrör tillkommit.

Ehuru af ofvanstående framgår, att husen lida af sättningar, hvilka antagligen komma att fortgå och ökas, derest ej grundförstärkning eger rum, anse vi likväl, att byggnaderna, så framt omfattande reparations- och underhållsarbeten, synnerligen beträffande grund och källare,

vidtagas, böra kunna sättas i ett för den närmaste framtiden betryggande skick, då frågan blott gäller hållfastheten.

2:o) I frågan »huruvida byggnaderna erbjuda tillräcklig trygghet mot eldfara» har besigtningen gifvit vid handen, att större brister i detta afseende förefinnas.

Faran kommer hufvudsakligen från stora husets vind, med dess många eldstäder och gamla, dragna skorstensstockar samt den mängd trävirke, som der finnes i takkonstruktionen, vindskontor, hyllor och annan inredning. De i vinden förvarade handlingarne och trycksakerna äro i första hand utsatta för förstöring samt öka ganska väsentligt de brännbara ämnena derstädes och, vid en eldsolycka, faran för elds spridande till våningen under, som på fyra ställen är genom trappor förenad med vinden.

Derjemte inverkar den fortgående sättningen menligt på de i våningarne dragna rökrören, hvilka tillfölje af de många ändringar, som stora huset undergått, der äro ganska invecklade.

Det trånga utrymmet i en del af embetsrummen, särdeles i byggnadens södra del, gör äfven att möbler, skåp och hyllor måst placeras så nära intill kakelugnarne att eldfara deraf kan uppstå.

På grund af det sagda anse vi icke att Kongl. Kanslihuset erbjuder den för ett departementshus, med dess dyrbara handlingar, erforderliga och önskvärda tryggheten mot eldfara.

Såsom ofvan är nämntt torde bristerna från hållfasthetssynpunkt, om ock med stor kostnad, kunna betydligt minskas, men bristerna ur eldfarlighetssynpunkt kunna enligt vår åsigt ej afhjelpas, ej ens minskas, då, i brist af annat utrymme, stora husets vind ej lär kunna befrias från dess nuvarande inredning. Stockholm den 9 Februari 1893.

F. G. A. Dahl.

Br. Hollstén.

Ludvig Hedin.

A. G. Sällström.

----- Fastställda eller föreslagna gatu- eller kajlinier
 ----- Laglig, gällande tomtgräns
 --- Utmärker föreslagna ny gräns för egendom tillhörig Kronan Majt och kronan
 --- " del af tomt ifråga, erforderlig för utläggning till gata.
 --- " " stadens mark afsedd att tilläggas tomt ifråga.

Plan af
Riddarholmen med nybyggnad
för Kansli och Embetsverk.
Skala 1:1000.

